

IL PENTATEUCO

VOLGARIZZATO E COMMENTATO

DA

SAMUEL DAVIDE LUZZATTO

CON

INTRODUZIONE CRITICA ED ERMENEUTICA

OPERA POSTUMA

Vol. I. — GENESI

---

04 - VAIERA'

PADOVA

Premiata Tipografia edit. F. Sacchetto

1871

יח

ד (א) וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּאַלְנֵי מְמֵרָא וְהוּא
 יֹשֵׁב פֶּתַח-הָאֵהָל כַּחַם הַיּוֹם: (ב) וַיֵּשֶׂא עֵינָיו
 וַיֵּרָא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עָלָיו וַיֵּרָא
 וַיִּרְץ לִקְרֹאתָם מִפֶּתַח הָאֵהָל וַיִּשְׁתָּחוּ אֶרְצָה:
 (ג) וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי אִם-נָא מָצָאתִי חַן בְּעֵינֶיךָ
 אֶל-נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדְּךָ: (ד) יִקַּח-נָא מִעֵט-
 מַיִם וּרְחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁעֵנוּ תַּחַת הָעֵץ:
 (ה) וְאִקְחָה פֶת-לֶחֶם וְסַעְדוּ לְבַבְכֶם אַחֲרַי
 תַעֲבְרוּ כִי-עַל-כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל-עַבְדְּכֶם
 וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַעֲשֶׂה כַאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: (ו) וַיִּמְהַר
 אַבְרָהָם הָאֵהָלָה אֶל-שָׂרָה וַיֹּאמֶר מִהֲרִי
 שְׁלֹשׁ סְאִים קִמַּח סֹלֶת לְוִשֵׁי וַעֲשֵׂי עֲגוֹת:

(א) וירא אליו ה': ע"י מלאכיו, וכמו שמפרש והולך (רש"י נ"ט ונת"ש). ס"ח
 דיו"ם: נעת הנהרים, כמו ויבאו כחם היום אל בית איש נשת, והוא שוכן את משכנו
 הנהרים (ש"ב ד' ה'), והקדים זה, כי לכך ע"כ אזכרה את המלאכים, מפני שהיתה
 שעת סעודה, וגם ההליכה בדרך היתה כנדה נעבור רוב החום. (ב) נצבים עליו:

(*) אלני קדש

XVIII

(1) Il Signore gli apparve nei terebinti di Mamrè, mentre egli era seduto all'ingresso della tenda nel maggior caldo del giorno. (2) Egli (cioè) alzati gli occhi, vide tre uomini fermi non lungi da lui; ciò veduto, corse incontro di loro dall'ingresso della tenda, e si prostrò a terra. (3) E disse: Signore, se pure io trovo grazia appo te, deh! non trascorrere oltre al tuo servo. (4) Permettete che venga recato un poco d'acqua, da lavarvi i piedi; e adagiatevi sotto l'albero. (5) Ed io recherò una fetta di pane, onde confortiate il vostro cuore [stomaco]; indi passerete oltre: (e ciò) posciachè siete passati presso del vostro servo. Essi dissero: Fa pure così, come hai parlato. (6) Abramo recossi sollecito nella tenda, appo Sara, e (le) disse: Piglia presto tre Seà di fior di farina, impasta, e fa

עמדו להם נכח פתח אהלו. (ג) אֲדָרְנִי: לגדול שנהם אחר, והוא שפגע בו ראשון, שהיה הולך לפני חבריו ואחר אדוני צמירק, אחכם עשו אותו קדש, כי סוף הענין סוכים שהיה מלאך ה' והיה מדבר בשם שולמו. והכותים הביאו אס נא מלאחי מן בעיניכם אל נא תעזבו מעל עבדכם. (ד) תחת העץ: להיות לל עליכם, ונחך כך אקחה פת לחם. (ה) פת: מן פתח אותה פתים (יקרא ב' ו') תתיבת לחם; וכל זה בדרך הכתיבם שאחזרים מעט ועושים הרבה. וסערו לבבם: האסתעמכו, כי כל חלל הגוף יקרא לב; ואולי לנב עגור מן פֶּבַע שענינו חלל, וממנו בָּבֶא שהוא הפתח, וממנו כַּבֵּת עין, וממנו קָבֹעַ, וממנו צִבַּע צֶלֶשׁון חכמים. כי על כן עברתם: כמו כי על כן באו צלל קורתי (בראשית י"ט ח'), כי על כן ראיתי פניך (שם ל"ג י'). (ו) שלש סאם: לא כלם לחכול מיד, אלא שיקחו להם לרכס למה (קלערי' וראו). עוגות: מררות דקות כמנהג הערביים עד היום, זה דרך עשייתם כעדות Thevenot (Iter orientale, liber II. cap. 32.): Vescuntur etiam libis, seu placentis, inter quos Mafrucam in deliciis habent. In vase ligneo farinam aqua diluunt, massamque conficiunt, quam diligenter deponunt, deinde in placentas tenues et rotundas, cujus diameter est sesquipedalis, extendunt. Eas purgato ubi ignis accensus fuerat loco, calenti in arena imponunt teguntque calidis cineribus primum, deinde prunis. Cum alterum latus coctum est, placentam invertunt, cineribus et pru-

(ח) וְאֶל־הַבָּקָר רֵץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן־בְּקָר רֶדֶד
 וְטוֹב וַיִּתֵּן אֶל־הַנְּעָר וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ:
 (ט) וַיִּקַּח חֲמָאָה וְחֹלֵב וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה
 וַיִּתֵּן לַפְּנִיָּהֶם וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ
 וַיֹּאכְלוּ: (י) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אֵיךְ שָׂרָה אִשְׁתְּךָ
 וַיֹּאמֶר הִנֵּה בְּאֵהָל: (יא) וַיֹּאמֶר טוֹב אֲשׁוּב
 אֵלַיךְ בְּעַת חַיָּה וְהִנֵּה־בֵן לְשָׂרָה אִשְׁתְּךָ
 וְשָׂרָה שִׁמְעַת פֶּתַח הָאֵהָל וְהוּא אַחֲרָיו:
 (יב) וַאֲבָרָהָם וְשָׂרָה זְקֵנִים בָּאִים בַּיּוֹם חַדְלֵי
 לַהַיּוֹת לְשָׂרָה אֶרֶח בְּנָשִׁים: (יג) וַתִּצְחַק שָׂרָה
 בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרַי בְּלֹתִי הִיִּתְהַלְּוֵי עֵדְנָהּ
 וְאֲדַנִּי זְקֵן: (יד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם לֵמָּה
 זֶה צִחַקָה שָׂרָה לֵאמֹר הֲאֵף אֲמַנָּם אֵלֶּךָ

נה טעם עונה בלי. nis similiter tegunt, donec id quoque latus coctum sit.

הפוכה (הואע ז' ח') וגם לוציזיום (Fastorum, lib. 6. v. 531) כתב:

Liba sua properata manu Tegua Sacerdos,

Traditur in subito cocta dedisse foco.

ושרש עונה עוג, כי הני"מל רפה, ועוג עכין עגול, כשרש חוג, וכן בל"מ (תעמית ר"ג א') עג עונה ועמד בתוכה, ובל' ערבי עלוג incurvavit, arcuavit. (ו) רד: בנשים. וטוב: יפה. וימדר: חברה על ידי טוח לבער. (ח) ויקח חמאה: לא הונקד לפרש.

(*) נקד על חי

focacce. (7) Abramo corse poi all'armento, e prese un giovenco tenero e bello, e lo diede al servitore, e ne sollecitò la preparazione. (8) Indi pigliò crema e latte, ed il giovenco che aveva preparato, e pose davanti a loro. Egli stava in piedi presso di loro sotto l'albero, ed essi mangiarono. (9) Gli dissero: Dov'è Sara tua moglie? Ed egli disse: È nella tenda [sta ritirata, perché non ha prole]. (10) E quegli disse: Tornerò appo te di qui a un anno, e Sara tua moglie avrà un figlio. Sara udiva all'ingresso della tenda, che era dietro di lui. (11) Abramo e Sara erano vecchi, avanzati in età; Sara aveva cessato di avere la consuetudine delle donne. (12) Sara rise entro di sé, con dire: Dopo essere logorata, riacquisterei io freschezza? Ed (oltre a ciò) il mio signore è vecchio. (13) Il Signore disse ad Abramo: Perché rise Sara, con dire: Sarebbe mai vero ch'io dovessi partorire, mentre io sono già vecchia?

הבניא הלאם, אלא התוספת שלא אמר להם הוֹרֵךְ לומר שהבניא (רז"ג נס). **המאמץ**: שזמן הקבל שקולטים מעל פניו (רז"ח י) ואיכנו butyrum, והסכמו עם רז"י חכמי האמוות האחרונים וכן כראת ממה שכתוב מים שאל תלג כתנה וגו' הקרינה ממאה (שופטים ה' כ"ה) נהרי נקלי דבש וממאה (איזב כ' י"ז), ברזון הליכי בממאה (שם כ"ט ו'). (ט) הנה באהל: כ"ל מפני שאין לה בניס והיא נזושה, כעמם עקרת הבית (ההלים קי"ג ט') העקרה היושבת בביתה ולא תראה הסונה מפני הנזושה. כי אמנם הם לא נזאו אליו כמלאכים שלמים לבשרו, ומה להם לבשרו שחלד לו בן? אלא מה שאמר להם שהיא נאהל כחן להם מקום לבשר אותו שלא תהיה כל ימיה עקרת הבית, אבל עוד מעט תלד לו בן. אבל מאין היה לעוברי דרך לידע שהיה שמה שרה? אולי שמעו אנריהם מזכיר שמה. (י) בעת רדיה: כמלאה המלינה הזאת גם למטה פסוק י"ד, וכן במלכים (ב' ד' י"ו) למועד הזה בעת חיה את חנקת בן, ונפסוק שאחריו ותהר האשה ותלד בן למועד הזה בעת חיה; ולא אדע עקר המלינה ופירושה בדיוק, בדרך שיתשב בכל המקומות אשר מלאכה, ואין ספק כי הכוונה כמו נזנה האחרת; ואולי ענינה כדעת ראו' וגעו' בשמותיה ותחדש העת הזאת, וכן כה להי (שמאל א' כ"ה ו') אולי ענינו ככה תהיו שמים לזמן המחמש, כלומר לזנה הנזושה, ואולי כן היא ג"כ דעת ר"דק בשרש חיה. והוא ארדיו: הפתח היה אחרי המלאך (ר"ש). (יא) ארדו בנשים: המכנה הידוע כמו שיש לשאר נשים, ולמטה (ל"א ל"ה), הוא נקרא דרך נשים. (יב) עדינה: אין ענינו וחללוטע, כמו שחרנס רמז"מן (אחריו יש"ר) אבל הכוונה שישונו הנשר רק וענתו. (יג) ויאמר ה': נקרא השליש בשם שלמה, וכאן קרא את המלאך בשם זה כי רק עתה יודע לקורא שהיה מלאך ה' שהיה ידע

וְאֲנִי זָקֵנְתִי: (יח) הִיפְלֵא מִיְהוָה דְּבַר לְמוֹעֵד
 אֲשׁוּב אֵלֶיךָ כְּעֵת חַיָּה וּלְשָׂרָה בֵּן: שְׁנֵי
 (יט) וּתְכַחֵשׂ שָׂרָה לֵאמֹר לֹא צִחַקְתִּי כִּי י
 יֵרָאֶה וַיֹּאמֶר לֹא כִּי צִחַקְתִּי: (כ) וַיִּקְמוּ מִשָּׁם
 הַהֲאֲנָשִׁים וַיִּשְׁקְפוּ עַל־פְּנֵי סָדֶם וְאַבְרָהָם הֵלֵךְ
 עִמָּם לְשִׁלְחָם: (כא) וַיְהוֶה אָמַר הַמֶּכֶסֶה אֲנִי
 מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה: (כב) וְאַבְרָהָם הָיוּ
 יְהִי־לִּי גֵרֹל וְעֲצוּם וְנִבְרָכוּ־כֹּוּ כָּל גְּוֵי
 הָאָרֶץ: (כג) כִּי יִדְעֹתֶיךָ לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת־
 בְּנֵי וְאֶת־בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דְרָךְ יְהוָה
 לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הִבִּיא יְהוָה

הכתובות אבל שרה לא הבינה שהוא מלאך, כי כבר אפשר שיאמר זה דרך השערה
 בעלמא, ואם לא כן לא הייתה מכתשת. האף אמנם: אמנם כנקד בשלש נקודות
 בהתרבות המלה, האמנם, וכן כאן האף אמנם שתי מלות שאינן אלא כתיבה אחת.
 (יד) למועד: לזמן המיועד, שקבעתי לך וסירש ואמר כעת חיה. דרפלא: מרגום
 רמז"ח וי"ש גלתי כבון. (טז) ותכחש שרה: מוקוס שהיתה על פתח האהל
 ענתה לדברי המלאך, והוא מוקוס שהיה ענה לא כי נחמת. ותכחש: שרש זה מורה
 חמירת לא על מה שהוא הן או שחמרים חמרים שהוא הן. לא כי צחקת: רוב כי
 שאמר לא מתפרשים אלא (רש"י) גם ולפניו מנחם בן סרוק. (טז) לשלחם: היה הולך
 עמם מעט להספר מהם דרך כבוד כנהוג, להראות שהצדקתם מניעה לו, ואין הכוונה
 ללוותם ממש. (יז) וה' אמר: מקרא זה נשנים שאחרינו אינם דברי המלאך לאברהם
 (כדעת רש"י) ונת"הש נפסוק הקודם) אך הכתוב מניד מה שאמר האל קודם לכן

(*) פתח כ"פ

(14) È forse impossibile al Signore alcuna cosa? Al tempo fissato tornerò appo te, di qui (cioè) a un anno, e Sara avrà un figlio. (15) Sara negò, con dire: Non risi: poichè temè; e quegli disse: No, ma ridesti. (16) Quegli uomini alzaronsi di là, e guardarono verso Sodoma; ed Abramo andava con essi per accommiatarli (17) Il Signore aveva detto: Dovrei io celare ad Abramo quello ch'io sono per fare? (18) Mentre Abramo divenir deve una nazione grande e potente, e si benediranno in lui tutte le genti della terra. (19) Perocchè io lo predilessi, affinchè egli raccomandandi ai proprj figli, ed alla propria famiglia dopo di sè, che autengansi alla via del Signore, esercitando umanità e giustizia; per quindi io effettuare sopra Abramo ciò che gli

בינו לבין עמו, כל'י מגיד מחשבת האל (בדעת רמ"בן) וזה כהקדמה למה שהוא נא
 לומר שהמלאך אמר לאברהם זעקת סדום ועמורה כי רבה וכו' כל'י ה' מאהבתו את
 אברהם לא רבה לכסות ממנו מה שהיה נבלו לעשות, על כן נזה למלאך שיאמר לו
 זעקת סדום וגו'. הדבור והמעשה כעשים על ידי שליח, אבל המחשבה והרטן אינם על
 ידי שליח. וה' אמר: קודם לכן, כמו שפירש ר"ש על והאדם ידע. המבטח אני
 מאברהם: הרי זה דרך חנה וכנה, כאלם המניח לאוהבו מה שנבלו לעשות, וכותן
 לו מקום לחיות דעו אף הוא. (יד) ואברהם היו יודיה: והלא כבר נזרתי עליו
 גדולה וכנה גדול, וראוי לי שאתכנה עמו דרך חנה וכנה. (י"ט) כי ידעתיו למען
 אשר יצוה: כי לכך נזרתי בו כדי שיזוה וכו' באופן שיזוה וכו' באופן שיאמר דרך
 ה' וכו', כי לא נזר ה' לאברהם בעבור אברהם לבד, אלא כדי שיהיה אז לעם קדוש
 (דון יצחק), ובחירת העם ג"כ לא הייתה בעבור עמו, אלא בעבור המין האנושי כולו.
 ידעתיו: ענין בחירה והפרשה דרך חנה, כמו רק אחכם ידעתי מכל משפחות האדמה
 (עמוס ג' ב'). ואינכם אם תפרש (כאנקלוס ורמ"בן) ידעתי שיזוה, או (כר"ש ורואז')
 ידעתי בעבור שיזוה אין למען מתישב יפה, כי אין למען אלא להוראת התכלית (כדי
 שיזוה), או להורות המוסב (באופן שיזוה, שעל ידי כן יזוה). והנה למען הראשון הוא
 ההוראה הראשונה, והשני על ההוראה השניה, שעל ידי שיאמר דרך ה' אוכל להביא
 על אברהם את אשר דברתי עליו ויתקיים רטוני שאברהם יהיה לגוי גדול וכו'. והנה
 המקרא הזה כלו תוספת ביאור אל הקודם, להיות למוסר לבני ישראל, למען ידעו כי
 מה שאמר אברהם היו יהיה לגוי גדול וגו' אינו אלא בתנאי שיאמר נבני דרך ה',
 כי אז יביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו לא בזולת זה, ויזכרו חמיד כי קודם
 הנתנות ה' לאברהם כלו תלוי במעשיהם (אברהם מיינסטער). הך ה' לעשות
 צדקה ומשפט: כמו שאמר ירמיה (ע' כ"ג) כי אם בואת יתהלל המחלל השכל

עַל־אֲבֹרְתָם אֵת אֲשֶׁר־דָּבַר עָלָיו: (ב) וַיֹּאמֶר
 יְהוָה זַעֲקֵת סָדָם וְעַמּוּדָה כִּי־רַבָּה וְהַטָּאתָם
 כִּי כִבְדָה מְאֹד: (כא) אֲרֹדָה־נָא וְאֶרְאֶה
 הַבְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עֲשׂוּ כָלָה וְאִם־לֹא
 אֲרַעָה: (כב) וַיִּפְּנוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סָדָמָה
 וְאֲבֹרְתָם עוֹדְנֵי עִמָּד לִפְנֵי יְהוָה: (כג) וַיִּגַּשׁ
 אֲבֹרְתָם וַיֹּאמֶר הֲאֵף תִּסְפָּה צְדִיק עִם־רָשָׁע:
 (כד) אוֹלֵי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר הֲאֵף
 תִּסְפָּה וְלֹא־תִשָּׂא לַמָּקוֹם לְמַעַן חֲמִשִּׁים

וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד משפט ודקה נארץ כי נאלה חסנתי. דרך ה'.
 למען הביא ה': לזן כסתר על דרך ואל משה אמר עלה אל ה'. לעשות צדקה
 ומשפט: דקה היא להטיב לזולתנו, ומשפט הוא שלא לעשות עול לזוס אדם (כי
 כמה פעמים אדם עושה דקה עם קלת, ועושה וזומם את אחרים) ואין טרד לזונק
 ולפרש כמו שפירשתי בכבורי העמים לשנת תר"ו עמוד ת' שאלם יהיה אדם שופט אז
 יעשה גם משפט, להגיל עשוק מיד עושקו וכו'. (ב) ויאמר ה': אחד מן המלאכים.
 (כא) ארדה נא ואראה: אמר לו כך להדיעו שעדיין לא נגזרה גזרה, כדי לפתוח
 לו פתח שיתפלל עליהם, וכל זה דרך חנה וכבוד מהאל על אנרבהם, וגם (כדעת תלמודי
 מה"ר יצחק פארדו) להדיע חדת רחמי שאלם היו נבהם עשרה לדיקים היה נושא לכל
 המקום בעבורם. הבצעקתה: אי אפשר לפרש אלם כנעקתה עשו, אעשה נבהם כלה,
 כי לא תבא הה"ח להורות על חנאי (עיין מה שכתבתי נבה"ע תק"פט עמוד ז"ד וז"ה),
 ומה שהנזל רש"י ראה מן העעם שזין עשו לכלה, אינו ראה, שהרי אף אלם היה
 זה לגרמיה, לא היה אלל הפמות שנמספיקים, ואך יהיה כמו גדול מכה הספחא? וכל
 שכן שאין זה מונח לגרמיה, כי אין אחריו מונח אחר, ואינו אלל ספק, שאין לו זוס
 כח בענין נחוח המאחרים, אבל הונח להורות הפסקה בקריאה, לכנות פרעיות אשר
 אין בהן כח לתת מקום לטעם חפסיק, כגון פגיטת שמי אומיות שוית (להגדילן למעלה),

ho destinato. (20) Il Signore disse (ad Abramo): Il clamore contro Sodoma e Gomorra essendosi fatto grande, ed i loro peccati essendo gravi assai; (21) Voglio andar a vedere, se hanno assolutamente fatto conforme alle lagnanze giunte a me contro di essi; e se no, saprò (quel che ho da fare). (22) Quegli uomini, voltatisi via di là, andarono a Sodoma; ed Abramo stava ancora innanzi al Signore. (23) Abramo si fece innanzi, e disse: Sarebbe mai che tu facessi perire il giusto col malvagio? (24) Forse vi sono cinquanta giusti entro quella

או מלות דמוות (אברהם) אברהם, קדוש ו קדוש, המול וימול, ופגשת שמות הקדש עם מלות חול בלא מפסיק זכייהם, ובאלה יבוא פסק להבדיל בין הקדש ובין החול (ויקרא אלהים) לאור יום, ויגבע ה' את פרעה; או ליתן ריוח בין שתי מלות שמלייתן קצרה ונרך להבין דבר מה בין זו לזו, או שחמת מהן מקבלת שני פירושים, ועל ידי ההפסקה ירוחק אחד מהם, כגון הבכור א' נדב (נמדנר ג' ב'), שענינו הבכור היה נדב, או הוא נדב, או שמו נדב וכן באלה ו' לילה (דברים א' לג'), שענינו באלה בלילה; וכן כאן עשו בלה, הכוונה עשו בהחלט ונא הפסק ליתן ריוח בין שתי המלות, שלא יובן שבלה הוא היה הפועל, על דרך כי אעשה בלה בכל הנגים (ירמיה מ"ו ב"ח), אבל יובן שהוא תאר הפעל (על דרך באלה לילה), כמו בלה נגש ערש אחכס מזה (שמות י"א א'), זה קרוב לפירוש רע"פ, ולא כפירושו ממש, כי הוא פירש עשו כלם, שאין זכייהם מומה, וקרובים לזה דברי רש"י, ולפי זה לא היה מקום לאברהם שישאל האף תספה לדיק עם רשע, כי אך יתכן איכרית לדיק עם רשע אחר שכבר גור לנדוק אם כלם מטאוו? ואם לא ארעה: ארעה אם עשו בהחלט כמו הפעקה שנאה אלי, ואם לא עשו כך בהחלט או אדע מה אעשה (ר"ע) ובזה נרמז שאם עשו כנעקתה כבר הוא ידע מה יעשה, כי כבר נמר בלבו להכריחם. והנה עומק כוונת הכתוב אינו אלא בדברי ר"ע, אם עשו כנעקתה אעשה בהם בלה, אלה שלפי דעתי הגורה איננה מפורשת, רק נרמזת, ושיעור הכתוב כך הוא: ארעה נא וארעה אם עשו בהחלט ככל מה שהעולם נעקם עליהם (ואז אעשה בהם בלה), ואם לא עשו כך בהחלט, אז אדע מה אעשה להם. (בב) ויפנו משם האנשים: שנים מהם. ואבררם עודנו עומד לפני ה': נמסרה ונמדדו (לא בתלמוד) הכירו פסוק זה בכלל י"ח מלין תקון סופרים, זה לשון בראשית רבא (פרשה מ"ו) אחר ר' סימון תקון סופרים הוא זה, שהשיבה היחה מוחנת לאברהם. אחכס (בדברי רש"י) אין לנו טורף לתקון סופרים, כי הנה המלאך השלישי היה גם הוא הולך לרכבו אחר שפיים דבריו לאברהם, אלא שאברהם נגש אליו והתפלל, על כן נתעכב המלאך אצלו, ואחכס סבת התעכבו היה כי אברהם לא חזר לאחוריו אלא עמד ונגש אליו ודבר דבריו. (בד) האף תספה:

הצדיקים אשר בקרבה: (כח) חללה לך מעשתי
 כדבר הזה להמית צדיק עם רשע והיה
 כצדיק ברשע חללה לך השפט כל-הארץ
 לא יעשה משפט: (כט) ויאמר יהוה אם-אמצא
 בסדם חמשים צדיקים בתוך העיר ונשאתי
 לכל-המקום בעבורם: (ל) ויען אברהם
 ויאמר הנה-נא הואלתי לדבר אל-אדני
 ואנכי עפר ואפר: (לא) אולי יחסרון חמשים
 הצדיקים חמשה התשחית בחמשה את-כל-
 העיר ויאמר לא אשחית אם-אמצא שם
 ארבעים וחמשה: (לב) ויסף עוד לדבר אליו
 ויאמר אולי ימצאון שם ארבעים ויאמר לא
 אעשה בעבור הארבעים: (לג) ויאמר אל-נא
 יחר לאדני ואדברה אולי ימצאון שם
 שלשים ויאמר לא אעשה אם-אמצא שם

היה קשה לי למה לא נא הזקן על חספה, שהרי למען חמשים הצדיקים הוא זקן
 עם ולא תשא למקום ולא עם האף חספה, ופה השיב תלמידי מוה"ר ר' יצחק פארדו
 כי לכך לא הפסיקו האף חספה בזקן, כי ה"א התמיהה שנמלת האף היא מושכת
 אחרת עמה נמלות ולא תשא למקום, והנה מלות ולא תשא למקום דנקות נסכרת עם

città: sarebbe mai che tu facessi eccidio, e non usassi indulgenza al paese, in grazia dei cinquanta giusti che vi son dentro? (25) Lungi da te di fare simil cosa, di far morire il giusto insieme al malvagio, in guisa che ugual sorte abbiano il giusto ed il malvagio! Lungi da te! Il giudice di tutta la terra non farebbe giustizia? (26) Il Signore disse: Se troverò in Sodomia cinquanta giusti entro la città, userò indulgenza a tutto il paese in grazia di essi. (27) Abramo rispose e disse: Ecco io proseguo a parlare al Signore, tuttochè io sia terra e cenere. (28) Forse i cinquanta giusti mancheranno di cinque: distruggeresti a cagione dei cinque tutta la città? Egli disse: Non distruggerò, se ne troverò là quarantacinque. (29) Proseguì ancora a parlargli, e disse: Forse se ne troveranno là quaranta. Ed egli disse: Nol farò, in grazia dei quaranta. (30) Disse: Deh, non dispiaccia al Signore, ch'io parli! Forse se ne troveranno là trenta. Ed egli disse: Nol farò, se ne troverò là

האף חספה, ואם היה חספה בזקף, היה מאחר ולא תשא לתיקים בנימוח ולא בתמיסה, והיה חרוף וגדוף. (כו) אם אמצא בסדום חמשים צדיקים בתוך העיר ונשאתי לכל המקום: לכל הכרכים, ולפי שדום היה מערופולין ומשנה מכלם תלה זה הכתוב (ר"ע) בלוי שהיה נרץ שיהיו חמשים נדיקים בתוך עיר סדום חמש, ולא יספיק אם יהיו עשרה נדיקים בכל אחד מחמשת הכרכים; ועם הדג כי הארבעה כרכים היו נחשבים אחרי התיקים והמשפטים הנוהגים במערופולין שלהם, ומשדום ילאה הכנלה בכל הכרך, כי אנשי סדום התקינו להרחיק האורחים מניניהם (עיין פירושי למטה י"ט ה' ט') ומשם ראו וכן עשו יושבי שאר הערים. והנה לבך נשלמו המלאכים לסדום לכסות יושביה כדי שאם היו ניניהם נדיקים ישתדלו להגיל האורחים, או לפחות יצטוו בנתיניהם ולא ינאחו המורה לראות הכנלה הנעשית להם; וזה טעם ארדה לא ארצה וכו' כי ע"י שליחת המלאכים עשה הק"נה הנספין שאמר לאנרשה שהוא רונה לעשות. והנה אנרשה התפלל שישלח ה' לכל הכרך אם ינאחו בסדום חמשים נדיקים או מ' או ל' או י' או עשרה כי גם עשרה הם עדה ואולי יוכלו להניח את לב אנשי העיר מעשות התועבה ואולי יגלימו לבטל החוק הרע שחקקו להם, אבל נפחות מעשרה חוק הוא שיהיה כח גידם לחשך אליהם כל אנשי העיר. אבל מה שכתב ר"ע (פסוק כ"ט) שאם יהיו מ' יגילו ארבעה כרכים, ואם ל' יגילו ג' כרכים, ואם י' הם יגילו שנים ואם עשרה הם יגילו אחד, הוא חוק מאלה, וכבר דמה אותו הרמ"בן בטענות נכוחות, וביים: ולא ידעתי מי הכניסו לרב כמה שאמר. (כו) הוואלתי: כ"ל הוראת לשון הוואיל המשכת פעולה, וכן הוואיל משה לשנת את האיש (שמות ב' כ"א) אחר שגאל חללו המשך יגבחו

שְׁלֹשִׁים: (א) וַיֹּאמֶר הִנֵּה-נָא הוֹאֲלֹתִי לְדַבֵּר
 אֶל-אֲדֹנָי אוֹלֵי יַמְצֵאוֹן שֵׁם עֲשָׂרִים וַיֹּאמֶר
 לֹא אֲשַׁחִית בְּעֶבְרַת הָעֲשָׂרִים: (ב) וַיֹּאמֶר
 אֶל-נָא יַחַר לְאֲדֹנָי וְאֲדַבְּרָה אֶךְ-הַפֶּעַם אוֹלֵי
 יַמְצֵאוֹן שֵׁם עֲשָׂרָה וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחִית בְּעֶבְרַת
 הָעֲשָׂרָה: (ג) וַיֵּלֶךְ יְהוָה כַּאֲשֶׁר כָּלָה לְדַבֵּר
 אֶל-אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם שָׁב לְמִקְמוֹ: ^{שלישי}

בנימו, וכן ולו הוואלכו וכשז בעבר הירדן (יהושע ז' ז') הלאמי כמעכבנו זם, וכן ויואל

יט

וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סָדֶמָה בְּעָרֵב
 וְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר-סְדֹם וַיֵּרָא-לוֹט וַיִּקָּם
 לְקִרְאתָם וַיִּשְׁתַּחֲו אַפָּיִם אֶרְצָה: (א) וַיֹּאמֶר
 הִנֵּה-נָא אֲדֹנָי סוּרוּ נָא אֶל-בֵּית עַבְדְּכֶם וְלִינוּ
 וְרַחְצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁכַּמְתֶּם וְהִלַכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם
 וַיֹּאמְרוּ לֹא כִי בְרָחוּב גְּלִיץ: (ב) וַיִּפְצַר-בָּם

(א) ולוט יושב בשער סדום: היה דרכם להקנץ בשער העיר וזם היו מוכרים
 וקונים כל מקה, וזם בקרא המחיר שער, כאמרם שער התנזאה, כמו שאמרם, marché,
 (*) אדני חול.

trenta. (31) Disse: Ecco ch'io seguito a parlare al Signore: forse se ne troveranno là venti. Ed egli disse: Non distruggerò, in grazia dei venti. (32) Disse: Non increzca al Signore, ch'io parli questa sola volta. Forse se ne troveranno là dieci. Ed egli disse: Non distruggerò, in grazia dei dieci. (33) Il Signore andossene, poich'ebbe terminato di parlare ad Abramo; ed Abramo tornò al suo luogo.

הכנעני לשנת בוארן (שם י"ז י"ב ושופטים א' כ"ז), ויאל האמרי לשנת צהר חרם (שופטים א' ל"ה) המשך ושיבתו שם, וכן ויאל הלי לשנת את האים (שם י"ז י"א), וכן ויאל נח ולין (שם י"ט ו'), וכן ותדבר אל ענדק את הטונה האת ועתה ואל ונדק את בית ענדק (שמואל ב' ז' כ"ח וכ"ט) המשך ברכתך על ביתי, וכן ויאל קח ככרים (מלכים ב' ה' כ"ג) אחר שאלת ככר כסף המשך לקחתך וקח שני ככרים, וכן ויאל נח ולך את ענדק (שם ו' ג') אחר שהתרת לו ללכת, המשך משךך אחתו ולך גם אחת עמנו, וכן ויאל אלה וידכאני (איוב ו' ט') ימשך הישורים עלי עד שימחני, ומכאן חלת ויאל שג"לם היא מורה על דבר הכמשך מן הקודם. אנל ואל ללכת כי לא נספ (שמואל א' י"ז ח') הוא (כדברי אח"מ) ט"ם, ולרך לחור וירלל, לא היה יכול ללכת כי לא נספ וכמו שפרש מיד ויאמר דוד אל שאול לא אוכל ללכת בנאלי: כי לא נספית.

XIX

(1) I due angeli entrarono in Sodoma, in sulla sera, mentre Lot si trovava alla porta di Sodoma. Lot, vedutigli, si alzò ad incontrarli, e si prostrò colla faccia a terra. (2) E disse: Or bene, miei signori, piegate verso la casa del vostro servo, pernottate, e lavatevi i piedi; indi di buon mattino proseguirete il vostro viaggio. Essi dissero: No, ma vogliamo pernottare in piazza. (3) Egli gli stimolò assai, ed essi piegarono verso lui, ed entrarono in casa sua. Egli fece loro una refe-

mercato על מקום המכירה ועל המכיר. (ב) והשכמתם והלכתם לדרככם: לדעת יסוף ירא אחר להם שימחרו ללכת לדרכם בנקר קודם שיתקבנו אנשי סדום להרע להם. וא"כ מלאמי בן צדון יתקן. (ג) משתרו: נראה שאינט פעהם, כי לא היו סועדים אלא לעת הגורים, וא"כ לעת ערב היו אוכלים אכילה קלה והיה עיקרה שתיית היין ולכך נקראת משחה והסעה העיקרית היחה נקראת לָס וישנו לאכול לָס (בראשית ל"ז כ"ה).

מָאֹד וַיִּסְרוּ אֵלָיו וַיָּבֵאוּ אֶל-בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם
מִשְׁתֶּה וּמִצֹּת אָפֶה וַיֹּאכְלוּ: (ה) טָרֵם יִשְׁכְּבוּ
וְאֲנֹשֵׁי הָעִיר אֲנֹשֵׁי סֹדֶם נָסְבוּ עַל-הַבַּיִת
מִנְעַר וְעַד-זֶקֶן כָּל-הָעָם מִקְצֵה: (ו) וַיִּקְרְאוּ
אֶל-לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֵיךְ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר-בָּאוּ
אֵלֶיךָ הַלַּיְלָה הוֹצִיאֵם אֵלֵינוּ וְנִרְעָה אִתָּם:
(ז) וַיֵּצֵא אֱלֹהִים לוֹט הַפֶּתַח וְהִדְלֹת סָגַר
אֲחֵרָיו: (ח) וַיֹּאמֶר אֶל-נְאֻם אַחֵי תִרְעוּ: (ט) הִנֵּה-
נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא-יָדְעוּ אִישׁ
אוֹצִיאֵהֶנָּה אִתְּהֶן אֵלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כְּטוֹב
בְּעֵינֵיכֶם וְקַח לְאֲנָשִׁים הָאֵלֹהִים אֶל-תַּעֲשׂוּ דְבַר
בִּי-עַל-בֶּן בָּאוּ בְּצֹל קִנְיָתִי: (י) וַיֹּאמְרוּ גֵשׁ-
הָלָאָה וַיֹּאמְרוּ הָאֶחָד בָּא-לְגוֹר וַיִּשְׁפֹּט שְׁפוֹט
עִתָּה נִרְעֵ לָךְ מֵהֶם וַיִּפְצְרוּ בְּאִישׁ בְּלוֹט מְאֹד
וַיִּגְשׂוּ לְשֹׁבֵר הַדְּלָת: (יא) וַיִּשְׁלַחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת-
יָדָם וַיָּבִיאוּ אֶת-לוֹט אֲלֵיהֶם הַבַּיִתָּה וְאֶת-

(ד) טָרֵם: ענינו חמיד עדיין לא (רש"י רחמ"ט ו' תע"ז). אנשי סדום: הירושמי נרשעם.
נסבו על הבית: שמו עולם נסבו על הבית. מקצה: חקקה העיר עד הקצה (רש"י).

zione, e cosse pani azzimi, e mangiarono. (4) Essi non erano ancora andati a dormire, quando gli uomini della città, la gente di Sodoma, si posero intorno alla casa, e giovani e vecchi, tutta la popolazione, sin dalle estremità. (5) Chiamarono Lot, e gli dissero: Dove sono quegli uomini, che son venuti presso di te questa notte? Dalli fuori a noi, chè li vogliamo conoscere. (6) Lot uscì a loro all'ingresso, e chiuse l'uscio dietro di sè. (7) E disse: Deh! miei fratelli, non commettete una rea azione. (8) Ecco io ho due figliuole, che non han conosciuto uomo: lasciate ch'io le dia fuori a voi, e trattatele come v'aggrada. Però a questi uomini non fate cosa alcuna, poscia che son venuti sotto l'ombra del mio tetto. (9) Ed essi dissero: Va via! E soggiunsero: Vedi! uno che è venuto qui forastiere, osa pronunziare giudizi [censurando una misura da noi adottata per tener lontani i forastieri]. Ebbene, vogliam fare del male a te più che ad essi. Fecero grande insistenza contro l'uomo, Lot cioè, e si accostarono per romper l'uscio. (10) Ma gli uomini [gli angeli] porsero la mano, e trassero a sè Lot in casa, e chiusero l'uscio. (11) E percossero d'abbar-

(11) וַנִּדְרֹשׁהּ אֲדָרְחָם: עוֹן סָדוּם הִיא (מִזְקָאֵל י"ו מ"ט) גִּאֲוֹן שִׁבְעַת לֶחֶם וְשִׁלֹּת הַקֶּקֶט
 ..... וְדַ עֲבִי וְאֲבִיזוֹן לֹא הַמְזִיקָה, גַּם ח"ל כִּפְרֵק חֶלֶק לִימֵרו רַעֲשָׁם כְּשֹׂאֲנֵי עֲבִי וְחֻכְלֵי
 רַגְלֵ אֲדָרְחָיִם מְזַנְיָהֶם, וְהִנֵּה נִמְיו קָדֵם הִיא דֶּרֶךְ הָעוֹלָם לְהַהוֹג כְּבָר בְּאֲדָרְחָיִם, וְהִיו
 מְסַפְּיָקִים לָהֶם כֹּל דְּרַכְיָהֶם, וְנִהַפְךְ אֲנָשֵׁי סָדוּם (וְכֵן אֲנָשֵׁי הַגְּזֵעָה) לֹא לְבַד אֵלָּא הֵיו
 מְזַקְּקִים יָדָם כֻּלָּל, אֵלָּא הֵיו מְתַעַלְלִים בָּהֶם נִמְשָׁכְנ זָכָר, וְחָם הִיא אֶחָד מֵהֶם מֵאֲסָף
 אֲדָרְחָיִם אֵל נִימֵו הֵיו נִקְבָּטִים כֹּל הָעָם מִנְעַר וְעַד זָקֵן, לֹא שְׂכַל הָעָם יִתְעַלְלוּ בָּהֶם,
 אֵלָּא לְהַתְחַזֵּק עֲלֵיהֶם לְבַלְתֵּי יִמְלִטוּ מִיָּדָם, אוֹ לְשַׁחֵחַ וְלַעֲלֹחַ בְּתַרְסָחַם וְנִעְרַם אֵל אֲדָרְחָיִם
 וַיִּתְכַּן שָׁם נִינְיָהֶם הֵיו אֲנָשֵׁי הָעִיר עוֹשִׂים הַגְּבִלָה הַזֹּאת אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, וְלִפְיֵכֵךְ יִשְׁחַחוּ
 כְּמוֹנָא אֵלָּא רַב בְּזוּא לִיָּם אִישׁ מֵאֲרָן אֲתַרְת אֵלָּא הִיתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת כּוֹהֶנֶת אִם,
 וְהִיא בְּזוֹקֶת גַּן עֹבֵד מַעֲיִין חָמוֹם, וְלִפְיֵכֵךְ כִּדֵּי לִפְיִיָּם הַזֶּה כִּדֵּי לִמֹּר לָהֶם הִנֵּה נָח
 לִי שְׂמִי בְּנֹת אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּ אִישׁ. וְהִנֵּה לֹא כּוֹכֵר אֶנְקֵבָו אִם גַּם הַנְּשִׂיָּם, וְלֹא אֲחַר
 מֵאִישׁ וְעַד אִשָּׁה, כִּי מַעֲשֵׂה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת דָּבָר שְׂנֹא וּמְתַעֲבָב הוּא לְנָשִׁים, כִּי מִשְׁכַּנ
 הַזָּכָר מִמַּעַט אֲהַבַת הַזְכָּרִים אֵל הַנְּקֻבוֹת, וְלִפְיֵכֵךְ הֵיו יוֹשְׁבוֹת בְּנִחְיָן. (12) וְהָאֲחָר בֵּא
 לְגֹדֵר וַיִּשְׁפּוֹטוּ שְׁפּוֹטוֹ: רָאוּ אִם לֹא טוֹב עָשִׂינוּ לְהַרְחִיק אֶת הָאֲדָרְחָיִם מֵעֲלֵינוּ, הִנֵּה
 אֶחָד שְׂנֹא לְגֹדֵר נִינְיָהֶם, כְּבָר הוּא עוֹשֵׂה עֲבִימוּ כְּשׁוֹפֵט, וְאוֹמֵר לָנוּ אֵל אֲמִי תִרְעֵנו, כֹּאֲלוֹ
 מְכַבֵּד וְחֹק שִׁקְקָנו אֵינְנו הַגּוֹן. (13) בְּסִגְוֹרִיָּם: אוֹלֵי גִזָּר מִן שְׂנֹא אֲדָר, וְהוּא חוֹלֵי

הַדָּלֹת סָגְרוּ: (א) וְאֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־פָּתַח
הַבַּיִת הֵכּוּ בַסַּנּוּרִים מִקָּטָן וְעַד־גָּדוֹל וַיֵּלְאוּ
לְמִצָּא הַפֶּתַח: (ב) וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים אֶל־לוֹט
עַד מִי־לָךְ פֹּה חֵתָן וּבְנֵיךָ וּבְנֹתֶיךָ וְכָל אֲשֶׁר־
לָךְ בָּעִיר הוּצָא מִן־הַמָּקוֹם: (ג) כִּי־מִשְׁחַתִּים
אֲנַחְנוּ אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־נִדְּלָה צַעֲקַתְכֶם
אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַיִּשְׁלַחְנוּ יְהוָה לְשַׁחֲתָהּ: (ד) וַיֵּצֵא
לוֹט וַיְדַבֵּר אֶל־חֲתָנָיו לֵקַחְתִּי בְנֹתָיו וַיֹּאמְרוּ
קוּמוּ צֵאוּ מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־מִשְׁחַתִּית יְהוָה
אֶת־הָעִיר וַיְהִי כַמִּצְחָק בְּעֵינֵי חֲתָנָיו: (ה) וּכְמוֹ
הַשָּׁחַד עָלָה וַיֵּאֵיצוּ הַמַּלְאָכִים בְּלוֹט לֵאמֹר
קוּם קַח אֶת־אִשְׁתְּךָ וְאֶת־שְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ
הַנִּמְצָאֹת פֶּן־תִּסָּפֵה בְּעֵן הָעִיר: (ו) וַיִּתְמַהֲמַהּ
וַיַּחְזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וּבִיד־אִשְׁתּוֹ וּבִיד־שְׁתֵּי

בעינים, שאינם יכולים לסבול האור, והשאל למין ממיני העורק, אע"פ שכאן הם
לילה והלילה טוב לזוכאי האור. וילאו: עשו לריק, עיין פירושי במשעים ח' י"ד. (יב)
עוד פי לך פה: עקרו לשון שאלה, מי יש לך פה, והכוונה כל מי שיש לך פה אם
יש לך פה עוד קרובים; וכן מי אשר מטא לי אחתנו מספרי, חזן ענינו שאלה, אע"פ
שעקרו שאלה, כחומר מי הוא אשר מטא לי? אותו ולא אחריים אחזה מספרי. (יג)

(*) ז' דגשה

bagliamento gli uomini ch'erano all'ingresso della casa, e piccoli e grandi, sicchè tentarono inutilmente di trovare l'ingresso. (12) Gli uomini dissero poi a Lot: Chiunque tu abbi ancora qui, qualche genere cioè, figliuoli e figliuole, quanti (in somma) hai in questa città, fa ch'escano del paese. (13) Imperocchè noi siamo per distruggere questo paese, poichè grande è il clamore che contro di essi [dei suoi abitanti] si alza al cospetto del Signore, ed il Signore ci mandò per distruggerlo. (14) Lot, uscito, parlò ai suoi generi ehe dovevano sposare le sue figlie, e disse: Alzatevi, uscite di questo paese, poichè il Signore è per distruggere la città. Ma egli sembrò ai suoi generi un uomo che scherzasse. (15) Tosto poi che l'alba spuntò, gli angeli pressarono Lot con dire: Su, prendi tua moglie, e le due tue figlie, che qui si trovano; se non vuoi perire nella punizione della città. (16) Egli indugiava; e gli uomini presolo per la mano, lui, sua moglie, e le due sue

לשחרתה: לשאת העיר, או הארץ הזאת, לא המקום הזה. וישלדונו: עיני למעלה ג' כ"ג (יד) לוקחי בנותיו: כמו היושב על כסאו, ועיני במקרא שאמר זה. (טו) ויאצו: קל משרש אינו, וענינו דחק, כמו כי אלך הר אפרים (יהושע י"ז ט"ז). הגמצאות: חזר גם לאשחק, קח את הכמלא אחק, ואל תחוש לתחנך שאינם כאן, וכן דעת בה"ט, ולפי זה לא היו לו בנות אחרות, ופירושו לוקחי בנותיו שהיו עתידים לקחת בנותיו. פן חספה: מה שהביא כאן ר"שי ראייה מן התרגום, ולא למעלה על האף חספה (י"ח, כ"ג וכ"ד), אולי הוא מפני כי שם יתכן לפרש ענין חוספת, וכאן היה קשה לו לפרשו ענין חוספת אבל באמת דסף כל דרא הוא משרש סוף (כמו לא יסוף מורעם), וחספה הוא חכמי ל"ה, וענינו חמד ענין חוספת, עיני פירושי בישעיה י"ג ט"ו. (טז) ויתמהמה: המאחר קובע זמן אחר, ואומר אחר כך וכך זמן אעשה, אבל המתמהמה אומר הכני הכני, והוא מתעכב, ומזנו ממתין לו (כן אמרתי בתלמי גליל כ"ג אדר תק"ף), והמלה גזרת מולת פה (כדעת בן אפרים שהביא ראב"ע) שזכרו המתמתין לו אומר מה, מה, כלי' מה אהה עושה? מה יש לך עוד להתעכב, או שהמתמהמה עוסק בדבר אחר, וכשזכרו מפזיר בו שיחה, אומר לו מה, מה, כלי' מה אהה מנקה מחני? והיום כ"ג אדר תר"ג (כ"ג שנים אחרי התלום הכוזב) כ"ל כי עקר לשון המתמהמה הוכח על המתעכב מפני יודע לגמור בדעתו מה יעשה, והוא שאל לה לזמן מה אעשה, ומזנו יועלים אותו ענות הפכיות ומתוך כך אינו עושה כלום, והוא מתעכב מהעדר ענה, הלא תראה כי ללא המתמהמה כי עתה שזנו זם פעמים (למטה מ"ג י') הם היו אמרים לילך ועקב לא היה רוגה גילפו, ומגלי הסכמה נתעכבו; ולא יכלו להתמהמה

בִּנְתָיו בְּחֶמְלַת יְהוָה עָלָיו וַיִּצְאָהוּ וַיִּנְחָהוּ
 מִחוּץ לְעִיר: (ח) וַיְהִי כִּהוֹצִיאָם אֹתָם הַחוּצָה
 וַיֹּאמֶר הַמַּלְטַעַל נִפְשֶׁךָ אֶל-תְּבִיט אַחֲרֶיךָ
 וְאֶל-תַּעֲמֹד בְּכָל-הַכֹּכָב הַהָרָה הַמַּלְטַעַל פֶּן-
 תִּסָּפֵה: (ט) וַיֹּאמֶר לוֹט אֵלֵהֶם אֶל-נָא אֲדָנָי:
 (י) הִנֵּה-נָא מֵצֵא עִבְדְּךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ וַתִּגְבַּל
 חֶסֶדְךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי לְהַחְיֹת אֶת-נַפְשִׁי
 וְאֲנֹכִי לֹא אוֹכַל לְהַמְלִיט הַהָרָה פֶּן-תִּדְבַקְנִי
 הָרָעָה וּמָתִי: (יא) הִנֵּה-נָא הָעִיר הַזֹּאת קִרְבָּה
 לְנוֹס שָׂמָּה וְהוּא מֵצֵעַר אֶמְלִטָּה נָא שָׂמָּה
 חֵלָא מֵצֵעַר הוּא וַתְּחִי נַפְשִׁי: רַבִּיעִי (כא) וַיֹּאמֶר
 אֵלָיו הִנֵּה נִשְׂאֹתִי פָנֶיךָ גַם לְדַבֵּר הַזֶּה
 לְבַלְתִּי הַפְּכִי אֶת-הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ:
 (כב) מֵהֵל הַמַּלְטַעַל שָׂמָּה כִּי לֹא אוֹכַל לַעֲשׂוֹת
 דָּבָר עַד-בִּיאֲךָ שָׂמָּה עַל-כֵּן קָרָא שֵׁם-הָעִיר

(שמות י"ב ל"ט) אם לא נרצו היו מתעכבים בהעדר הסכמה, כי זה היה חומר כלל
 היה חומר לא כלל. אבל מאחר שגורשו לא יכלו להתחמסם; ואבוד כמלט עד החמסמס
 (שם ג' כ"ו) קודם שיסכימו כלם בענה אחת לשתחזק דלת אדוניכם ענר קלת זמן, ובתוך
 כך כמלט אבוד; חשתי ולא התחמסמתי לשמור חזקתי (מהלים ק"ט ב') לא הייתי ממקסק
 (*) אדני קדש

figlie, per la misericordia del Signore verso di lui, lo trassero, e miserlo fuori della città. (17) E poi che gli ebbero tratti fuori, (uno di essi) disse: Pensa a salvarti la vita, non guardarti indietro, e non fermarti in (alcun luogo di) tutta questa pianura: al monte rifuggi, se non vuoi perire. (18) Lot disse loro! Deh! non così, miei signori. (19) Ecco il tuo servo ha trovato grazia appo te, e tu mi usasti una grande misericordia, serbandomi in vita. Ora, io non potrei rifuggire al monte, poichè [pria ch'io vi arrivassi] il disastro mi raggiungerebbe, ed io morrei. (20) V'è pur cotesta città ch'è vicina, ove potermi rifuggire, ed è piccola cosa. Permetti ch'io mi rifugga colà, già è piccola cosa; e ch'io viva. (21) Egli gli disse: Ecco, io voglio compiacerti anche in questa cosa, di non sovvertire la città, di cui parlasti. (22) Rifuggi presto colà, poichè non posso far nulla sinchè tu non sii arrivato là. Perciò la città ebbe nome Sôar [cioè piccola cosa, mentre in ad-

בלבי אם לעשות ואם שלא לעשות המלות הנאות ליה, אלא חיד בנוחם ליה מהרתי לקיימם; ראו אנכי מתחממה בערבות המדבר עד בוא דבר מעמכם להגיד לי (ג"ט ט"ו כ"ח) אעשה עמי כלל ידע לגמור עמתי ואמתין עד בוא דבר מעמכם. ואח"כ שמו בל' התחממה על כל עבד קטן לאיזה עעם שיהיה, כגון והתחממהו עד כמות היום (שופטים י"ט ח') אם יתחממה סבה לו (מנקהו ב' ג') ולענין התחממהו ותמחו (ישעיהו כ"ט ט') עיין פירושו. והיה כראש לתלמידי סד"ף כי לשון התחממהו הוא משרש תמה כי כן כל תמחון הוא שמוון ומנוכה ובלבול המשמעות והעדר כל עלה. והשיבותיו כי זה יתכן במלת ומתחמה אבל במלת התחממהו מתחממה ומצריהן כולן בהכרח בנין החסעל, אח"כ אין הת"ו מן השרש ואין העלה משרש תמה, ואחמם איננו רחוק שיהיה שרש תמה נגזר גם הוא מומלת מה, וכן בהגדה חם מה הוא חומר מה זאת. בחמלת: חרמוו כדחם כן הוא דרסוסים ישנים, וכן היתה גירסת משרש"ד שאמר כי אנקלוס עשה חמנו פועל ונדפוסים אחרונים ברסם, והוא שבוש. ויוצא"והו וינדד"והו: הרי מפורש שלא הלך אחד מהם עמו ללוותו ולהגילו, ולא היה אחד מהם שלח להגיל ואחד להפוך, אלא שניהם להפוך ולהגיל. (יז) ויאמר: אחד מהם, אותו שהיה מתראה הגדול שבהם, כמו בצורהם (י"ח ג'), ושניהם קדם שיפרדו מאתו כמעבדו אצלו מעט לדבר עמו ולשמוע דבריו, ואח"כ נשארו במדום להפכה ולת ובינו הלכו לבס. ולשעבר הייתי מפרש שאחר שהוציאוהו מן העיר אחד מהם הלך לו ורק אחד נשאר עם לוט להגילו, אך עתה בשנת תר"ג ראיתי כי לפי זה לא יוכל להפכה המגיל חומר לבנתי הפכי וז' כי לא אוכל לעשות דבר וז'. (יח) אל נא אדרי: לשון רבים, וכן

צוּעֵר: (ב) הַשֶּׁמֶשׁ יֵצֵא עַל־הָאָרֶץ וְלוֹט בָּא
צִעְרָה: (ג) וַיְהִי הַמָּטִיר עַל־סֹדֶם וְעַל־עַמֹּרָה
גַּפְרִית וְאֵשׁ מֵאֵת יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם: (ד) וַיַּהֲפֹךְ
אֶת־הָעָרִים הָאֵל וְאֵת כָּל־הַכֶּכֶר וְאֵת כָּל־
יֹשְׁבֵי הָעָרִים וְצִמַּח הָאֲדָמָה: (ה) וַתִּבֶט אִשְׁתּוֹ
מֵאֲחֵרָיו וַתְּהִי נֹצִיב מֶלֶח: (ו) וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם
בְּבֹקֶר אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־עָמַד שָׁם אֶת־פְּנֵי
יְהוָה: (ז) וַיִּשְׁקֹף עַל־פְּנֵי סֹדֶם וְעַמֹּרָה וְעַל
כָּל־פְּנֵי אֶרֶץ הַכֶּכֶר וַיֵּרָא וַהֲנֵה עָלֶה קִיטָר
הָאָרֶץ בְּקִיטָר הַכִּבְשָׁן: (ח) וַיְהִי בְּשִׁחַת
אֱלֹהִים אֶת־עַרְבֵי הַכֶּכֶר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־
אַבְרָהָם וַיִּשְׁלַח אֶת־לוֹט מִתּוֹךְ הַהֲפָכָה
בְּהַפֹּךְ אֶת־הָעָרִים אֲשֶׁר־יָשָׁב בְּהֵן לוֹט:
(ט) וַיַּעַל לוֹט מִצּוּעֵר וַיֵּשֶׁב בְּהָר וּשְׁתֵי בָנָתָיו
עִמּוֹ כִּי יָרָא לְשֵׁבֶת בְּצוּעֵר וַיֵּשֶׁב בְּמַעְרָה

דעת ר"י שכתב (לפי דעת עמנו ולא על פי רבותינו) אל תאמרו אלי להחליט ההרהר, ואח"כ אמר בלשון יחיד הכה כא מלא ענדך וכי לגדול שנסה ורבותינו עשו אותו קדש, מסני שסיה מלאך ומדבר בלשון אלוהה, גם לט דבר לו כמדבר עם האל, שאמר ומגדל ססדק וכו'. (כ) הלא מצער הרא: מלער היא חניס כוללת השם והחאה, כמו נכסה

dietro chiamavasi Bela]. (23) Tosto ch'il sole spuntò sulla terra, e che Lot entrò in Sòar; (24) Il Signore fece piovere sopra Sodoma e sopra Gomorra zolfo e fuoco, dal Signore, (cioè) dal cielo. (25) E sovvertì quelle città e tutta la pianura, e tutti gli abitanti delle città, e le produzioni del suolo. (26) Sua moglie guardò, stando dietro di lui, e divenne una statua di sale. (27) Abramo alla mattina recossi al luogo, dove era stato davanti al Signore. (28) E guardando verso Sodoma e Gomorra, e verso tutto il paese della pianura, vide alzarsi da quella terra un fumo, come il fumo d'una fornace. (29) Ora, quando Iddio distrusse le città della pianura, fu memore d'Abramo, e mandò Lot fuori della sovversione, sovvertendo le città in cui Lot abitava. (30) Lot poi partì da Sòar, e stette nel monte, avendo seco le due sue figlie; poichè temette di

שְׁעִיבָה דָּבַר בְּגַבְבָּהּ, קָדַשׁ דָּבַר קְדוֹשׁ (עֵינַי נִהְיֶה תִקְוֶה עִמּוֹד זָבֹב וְזֹלָה), וְכֵן מִלְעַד דָּבַר קָטוֹן. (כ"א) לְבִלְתִּי הַסְפִּיר: אֲעִיֵּם אֶהְכֶּיךָ דְּגִישָׁה אֵין סָפֵק שֶׁהוּא מְקוּרָה, כְּמוֹ בְּשִׁבְעָה, וְכֵן בְּשִׁמּוֹת מִלְּאֲנֵי נְרִיבֵיהֶם, כְּסַפִּיָּהֶם, כְּסַפְּיָהֶם, בְּדָגָה שֶׁלֹא כִמְשַׁפֵּט. (כ"ב) וְלוֹשׁ בֹּא צוֹעֶרְהָ: אֵין כְּכוּכָה כְּתַרְגוּם רַמְבַּ"מ אִזּוֹ לוֹשׁ בֹּא לְעֵרָה, אֲךָ הַכְּתוּב מְחוּבָר לְמִקְרָא אֲחֵרִיו כְּדַעַת מִהֵרָשָׁד בְּסִמּוּק שֶׁאֲחֵר זֶה כְּשֶׁאֲמַר יֵלֵךְ עַל הָאָרֶץ וְלוֹשׁ בֹּא לְעֵרָה, אִזּוֹ ה' הַמְטִיר עַל סְדוֹם. (כ"ד) וְה' הַמְטִיר עַל סְדוֹם וְגו': דַּעַת קְלַעֲרָ' וְרִאזוֹ' כִּי יִרְדֶּה אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם (fulmina) וְהַנְּעִירָה הַחֲמֵר וְהַנְּכַפֵּט שֶׁהִיא מִפְחָר בְּקִרְקַע הַכֶּכֶר הַהוּא. וּבְקִרְרָה הָאֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם נִפְרִיטָה, כִּי תַנִּיחַ אֲחֵרִיהּ רִיחַ נִפְרִיטָה, וְכֵן כְּתוּב מְחִיר עַל רִשְׁעִים פְּחִים אֵשׁ וּנְפִרִיטָה (תְּהִלִּים י"א ו'), וְאֲזַנֵּי אֲלֻגִינֵי אֵשׁ וּנְפִרִיטָה אֲחֵרִי עֲלֵיו (יִחְזַקְאֵל ל"ח כ"ב), וְאֲזַלֵּי הָאֵשׁ אֲחִיזָה בְּחִמְרָה שֶׁהִיא בְּמַעֲי הָאָרֶץ גַּרְם גַּם כֵּן רַעַע מִסְלָה. וְעַכֵּין מִהִפְכַח סְדוֹם הַזְכִּירוּהוּ ג"כ סוֹפְרֵי הַעֲמִיטִים, עֵינַי סְטֵרְאֲנִין סִפְרָ י"ו, טַלְמִיטוֹס (Hist. lib. 3. Cap. 6.) דִּיאֲחֻדוֹרוֹס סִיקוֹלוֹס ס' י"ט, פְּלִינִיזוֹס ס' ה' פִּרְקָ י"ו, Solinus פִּרְקָ ל"ו. וְקְלַעֲרָ' רִאזָה ג"כ דְּמִינִין גְּדוֹל בֵּין סְפּוֹר זֶה לְסְפּוֹר אֲזַנִּידִיּוֹס (Metam. lib. 8. 616-724) מַעֲבִין Philemon et Baucis, וְאֲחֵר כִּי שֶׁל אֲזַנִּידִיּוֹס נוֹלַד מִמְּהַפְכַח סְדוֹם. (כ"ה) וְיִהְיֶה אֶת הָעֲרִיּוֹם: מִמְּעַלָּה לְמַטָּה, לֹא כְּפִירוֹשׁ נִחְמָ"שׁ וְאֲףִי לֹא כְּדַעַת ר"ע סְפּוֹרָה, אֲלֵא כְּעֵשׂה מִלֵּל בְּקִרְקַע מְרוֹב הַחֲמֵר שֶׁנֶּשְׂרַף וּבְפִלּוֹ שֶׁהִיא בְּנִינִים וְהַנְּמִיטִים. כְּפִילַת הַבְּנִינִים נִקְרָאת מִהִפְכַח כְּמוֹ שֶׁמִּלְּאֲנֵי (אֲזַיֵּב י"ב ט"ו) וְשִׁלְחָה וְיִהְיֶה אֶרֶץ. (כ"ו) וְחַבְשָׁתוֹ אֲשֶׁתוֹ מְאֲרָרִיו: בְּהִיטָה אֲחֵרִיו שֶׁל לוֹשׁ, וּבְעַל הַטּוֹרִים מִפְרָשׁ אֵל תַּנִּיעַ אֲחֵרִיק כְּדִי שֶׁלֹא תִתְעַכֵּב, וְאֵשׁ לוֹשׁ הַנִּיעָה וְהַתְּעַכְבָּה בְּדַרְךְ וְהַדְּבִיקָתָה הַרְעָה. (כ"ז) וְיִשְׁבֵּם אֵל הַמְּקוֹם: הֵלֶךְ בְּהַשְׁכָּחָה אֵל הַמְּקוֹם. (ל) יִרְאָה: מֵאֵשׁ שֶׁלֹא כִמְעַ

הוא ושתֵי בְנֵיהֶוּ: (א) וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־
 הַצְעִירָה אָבִינוּ זָקֵן וְאִישׁ אֵין בְּאֶרֶץ לְבוֹא
 עָלֵינוּ כְּדֶרֶךְ כָּל־הָאֶרֶץ: (ב) לָכֵּה נִשְׁקָה
 אֶת־אָבִינוּ יָיִן וְנִשְׁכְּבָה עִמּוֹ וְנַחֲיָה מֵאָבִינוּ
 זָרַע: (ג) וַתִּשְׁקֶינּוּ אֶת־אָבִיהֶן יָיִן בַּלַּיְלָה הוּא
 וַתָּבֵא הַבְּכִירָה וַתִּשְׁכַּב אֶת־אָבִיהָ וְלֹא־יָדַע
 בְּשִׁכְבָּהּ וּבְקוֹמָהּ: (ד) וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַתֹּאמֶר
 הַבְּכִירָה אֶל־הַצְעִירָה הִן־שָׁכַבְתִּי אִמָּשׁ אֶת־
 אָבִי נִשְׁקָנוּ יָיִן גַּם־הַלַּיְלָה וְכֹאֲלִי שָׁכַבְתִּי עִמּוֹ
 וְנַחֲיָה מֵאָבִינוּ זָרַע: (ה) וַתִּשְׁקֶינּוּ גַם בַּלַּיְלָה
 הַהוּא אֶת־אָבִיהֶן יָיִן וַתִּקַּם הַצְעִירָה וַתִּשְׁכַּב
 עִמּוֹ וְלֹא־יָדַע בְּשִׁכְבָּהּ וּבְקוֹמָהּ: (ו) וַתַּהַרְיֵן
 שְׁתֵּי בָנוֹת־לוֹט מֵאָבִיהֶן: (ז) וַתֵּלֶד הַבְּכִירָה
 בֶּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מוֹאָב הוּא אָבִי־מוֹאָב עַד־

המלאך להפק את נוער חלא עד כדי שיהיה לו זמן להמלט ההרה ושאת"כ שחיתנה.
 (הרמ"ן ודון יצחק). (א) אבינו זקן: ולא יתאמן להרחיק כזה אל ארץ אחרת
 (רע"ם) ולא יתעורר להשיט לזים. ואיש אין בארץ: לא בכל העולם, אלא בגליל
 זה (כדעת ר' עובדיה סמורט), והנה גם נהר היה יבון, ומשם היה להם לחם ויין,
 אמנם לוט לכמה זמן הסבות לא היה חפץ במנחתם (אולי מפני שראה כי התחברותו
 *) נקוד על וי.

restare in Soar. Stette in una caverna egli e le due sue figliuole. (31) La maggiore disse alla minore: Nostro padre è vecchio, e nel paese non vi è alcun uomo da sposarci, secondo il costume di tutto il mondo. (32) Or via diamo a ber vino a nostro padre, e giacciamo con lui; e così, mediante nostro padre, avremo discendenza. (33) Diedero in quella notte a ber vino al loro padre, e la maggiore andò a giacersi con suo padre, ed egli non s'accorse nè quando si coricò nè quando si alzò. (34) Alla dimane la maggiore disse alla minore: Ecco, io giacqui jersera con mio padre: diamogli a ber vino anche questa notte, e vatti a giacere con lui; e così mediante nostro padre avremo discendenza. (35) Diedero anche in quella notte a ber vino al padre loro; e la minore andò a giacersi con lui, ed egli non s'accorse nè quando si coricò, nè quando si alzò. (36) Le due figlie di Lot rimasero incinte del loro padre. (37) La maggiore partorì un figlio, e gli pose

עם אבני סדום גרם לו רעה וסכנה, ועל כן ישב במערה, ואמר לבנותיו כי אין אנשי
הגליל ההוא ראויים להתאמר אליהם, זה טעם ואיש אין בארץ (ראו והגון) לנא עלינו
כפירוש רע"פ. (ל"ב) לְבָה: מלת הזרח, כמו הָבֵה, ולא תשתנה, וכן רָאָה אנכי טותן
לכניסם היום (דנר' י"א כ"ו) הנה נא אנא אֶלְיָךְ (ברא' ל"ט ט"ז), הנה כננה לנו
עיר (ס' י"א ג') והשמונים באולתם הגיעו לָכִי. ונרדה מאבינו זרע: נעמיד זרע
(חה יהיה על ידי אבינו), כי בזה וזרה גדולה היחה לאשה היחה בלי זרע, כמו אראיכו
בזרה ורחל; וגם מלמד זה מה יעשו כשימות אביהן והן בחזק עם בלתי הנון, אם לא
יהיו להן בנים להחזיק ביהן. (ל"ג) לֹא ירע בשכבה ובקומה: הלכה אגלו בהיותו
ישן, והלכה מאתו בעודו ישן, והיתה שכינתה אגלו וקיימתה אגלו בלי ידיעתו, אך שבב
אותה בחלום, כי קרוב אשה ומגעה גורם קשיו גם בשינה. והוא גורם הרפורים ומלמות.
נקד על ו"ו של ובקומה, אולי שהיתה בקנת ספרים המלה חסרה ו"ו כמו למטה פסוק
ל"ה, ובספרים שגאלו בהם המלה מלאה נקדו על הו"ו להורות שהיא יתרה. (ל"ד)
אָמַשׁ: כ"ל עקר הוראתו חזק ולילה (קרוב לרמזא בארמיית) כמו אמש שואה ומשואה
(חינו ל' ג'), והשואל אח"כ להורות נישוד על הלילה שעבר כדרך שהשואל שם נקד
להורות על היום העתידי, נקד חודע ה' אח אשר לו (במדבר י"ו ה'), וכן בלשון רחמי
mane, ובאיטלקי diuani, ובלשון אשכנז morgen; וכיוצא בזה השואל שם ערב להורות
על היום הקודם, כמו ערב שנת, ערב יום טוב, ובלשון אשכנז Sonnabend (ערב הַמָּחָה)
הוא יום השבת ששוא ערב יום ראשון ששוא יום החמה, ונקרא Sonntag. (ל"ה) מואב:

הַיּוֹם: (לח) וְהַצְעִירָה גַם־הוּא יִלְדָה בֵּן וְהִתְקַרָּא
שְׁמוֹ בֶן־עַמִּי הוּא אָבִי בְנֵי־עַמּוֹן עַד־הַיּוֹם: ס

דעת רלו' כי מן כענין מה בערני שענינו מים (וכן בארמית מין) גם זרע (כמו וזמי
יורה ילאו, ישעיה מ"ח א'), כל' שכלה זרע אבי. (לח) בן עמי: התפארה שט

כ

(א) וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם אֶרְצָה הַנְּגִב וַיָּשָׁב
בֵּין־קְדֵשׁ וּבֵין שׁוּר וַיֵּגֶר בְּגֵרָר: (ב) וַיֹּאמֶר
אַבְרָהָם אֶל־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אַחְתִּי הוּא וַיִּשְׁלַח
אָבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ גֵּרָר וַיִּקַּח אֶת־שָׂרָה: (ג) וַיִּבֹא
אֱלֹהִים אֶל־אָבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר
לוֹ הֲנִיךְ מֵת עַל־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־לָקַחְתָּ וְהוּא
בְּעֵלְתָּ בְּעַל: (ד) וְאָבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ
וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי הַגּוֹי גַם־צִדִּיק תִּהְיֶנּוּ: (ה) הֲלֹא
הוּא אָמַר־לִי אַחְתִּי הוּא וְהִיא־גַם־הוּא
אָמְרָה אַחִי הוּא בְּתַם־לִבִּי וּבִנְקִיץ בְּפִי
עֲשִׂיתִי זֹאת: (ו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאֱלֹהִים בַּחֲלוֹם

(א) ויסע משם אברדם וגו': אמר קלערי' שלא היה המעשה עכשו נהיות זה
נת תשעים שנה, אלא קודם לכן. וזה הרויח נזה, כי סוף סוף נת ס"ה שנה הימה

nome Moàb. Egli è il progenitore degli attuali Moabiti. (38) La minore partorì anch'ella un figlio, e gli pose nome Ben-Ammi. Egli è il progenitore degli attuali Ammoniti.

לם בן זהא מעמה ולא מעם אחר, כי ננאי היה אלהה להנעל לאנשי המקום שהו (וכן דעת רע"ס). והנה De Wette אומר כי כל הספור הזה נדו אותו ישראל משנאחם את המואבים ואת העמוקים; והה שגועון גדול, כי הלא בהפך ע"י הספור הזה נעשו האומות הן קרובי ישראל ואחיסם, וכאמר לישראל להתגרות בם, ואם היו ישראל מווימים תורתם מפני השנאה, היה להם למר שאינם בני לוע, אלא מורע סדום. מלבד כי התורה לא גזתה מעשה נכות לוע, ומעולם לא מילכו שהיו המואבים והעמוקים נכזים ושפלים בעיני ישראל מפני שמתעברו אוחסם מאביהן; ויוסף ירא אומר כי להיות שהעמירה קראה שם בנה בן עמי, מזה כמשך שאומרים על הרוב בני עמו, מלך בני עמו, ארץ בני עמו, אלהי בני עמו, ואין אומרים מלך בני מואב, ארץ בני מואב.

XX

(1) Abramo trasferissi di là verso il Mezzodi, ed abitò tra Cadèsh e Sciur, e pellegrinò in Gheràr. (2) Abramo disse di Sara sua moglie: È mia sorella; ed Abimèlech re di Gheràr mandò a prender Sara. (3) Iddio venne ad Abimèlech in un sogno della notte, e gli disse: Tu devi morire, a cagione della donna che hai presa, essendo ella maritata. (4) Abimèlech non erasi avvicinato a lei; e disse: O Signore! uccideresti tu una nazione, benchè innocente? (5) Vedi, egli m'ha detto:

נלאתה מדרך. ואהר מוסיף כי כאן כתוב אברהם ושרי ואם לא נשתנה עד היותם בן ק' ובת ג' (למעלה סימן י"ו). אמנם כ"ל פשוט כי אחר שרנה ה' שאלה שרה אחרי וקחתה בהכרח כי אחרי בלותה היתה לה עדכה, והנ לה ארץ כנענים, והנה מורה אשה יפה כנחמלה. ארצה הנגב: אחר יאסנו (host) כי כ"ל שלא נהג הפס הזה רק אחר ביאת ישראל בארץ כנען. ולמה לא יכלו גם הכנענים לקרוא בשם זה את התלך הדומה מארצם, וישראל נדור המדבר למדו מהם קריאת שם זה, או ידעוהו בקבלה מימי יעקב. (ב) אל שררה: אל כמו על וכמוהו רבים, כגון אל שאלו חל בית הדמים. (ג) הנהך סת: אם תשכח עמה ואם תעבד אותה אללה, כי אמנם אשת איש היא (דח"א), ואבימלך לא הבין שהוא על חנאי, ואחר הגוי גם לדיק תהרוג. (ד) הגוי וגו' וישראל: כך היתה אמונתם כי

גַּם אָנֹכִי יִדְעֵתִי כִּי בְתַם־לִבְכֶךָ עָשִׂיתָ וְאֵת
וְאֶחְשֶׁךָ גַּם־אָנֹכִי אוֹתְךָ מִחֹטְאֵי לִי עַל־כֵּן לֹא־
נִתְּתִיךָ לַנְּגַע אֵלֶיּהָ: (ח) וְעַתָּה הֵשֵׁב אִשְׁת־
הָאִישׁ כִּי־נָבִיא הוּא וְיִתְפַּלֵּל בְּעַרְךָ וְחַיֶּה וְאִם־
אֵינְךָ מְשִׁיב־דַּע כִּי־מוֹת תָּמוֹת אֶתָּה וְכָל־
אֲשֶׁר־לָךְ: (ט) וַיִּשְׁכַּם אַבְיִמֶלֶךְ בַּבֹּקֶר וַיִּקְרָא
לְכָל־עַבְדָּיו וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים מְאֹד: (י) וַיִּקְרָא
אַבְיִמֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־עָשִׂיתָ לָנוּ
וּמַה־חָטַאתִי לָךְ כִּי־הִבַּאתָ עָלַי וְעַל־מַמְלַכְתִּי
חֲטָאָה גְדוֹלָה מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא־יַעֲשׂוּ עָשִׂיתָ
עִמָּדִי: (יא) וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מַה
רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ אֶת־הַדְּבָר הַזֶּה: (יב) וַיֹּאמֶר

חטאות המלך כעבדים בעמו, כ"ג כי הנחת עלי ועל ממלכותי חטאה גדולה. (ו) כי
בתם לבבך עשית זאת: ולא חזר ובנקיון כפיך כזו שאמר אבימלך בתם לבני
ובנקיון כפי, ובמדרש רבא אמרו הדא אמרה משמוע ידיה היה, והוא כמלא גם כפי
רש"י בקלח דכופי' ובכ"י שניד, ובראש שליו אלא תוספת שהוסיפו אחרים בגליון, כי
רש"י כותן טעם אחר לקסרון מלות ובנקיון כפיך באמרו שלא חשך היה וכו', והכוונה:
חם לבנ היה כך כי לא ידעת היותה אשת איש, אבל נקיון כפי לא היה נד, כי מה
שלא עשית לא היה אלא להעדר כח. וכן במקראות גדולות אין כאן משמש. וכ"ל

(*) חסר א'

Ella è mia sorella; ed ella altresì disse: Egli è mio fratello. Io ho fatto la cosa con innocenza di cuore e purità di mani. (6) E Dio gli disse in sogno: Anch'io conosco che con innocenza di cuore hai ciò fatto, e t'ho quindi anch'io salvato dal peccare verso di me; perciò non permisi che tu la toccassi. (7) Or dunque restituisci la moglie di quell'uomo, poichè è profeta, e pregherà per te, e guarirai: ma se tu non la restituisci, sappi che devi morire tu e quanti t'appartengono. (8) Abimèlech di buon mattino chiamò tutti i suoi servi, ed espose loro tutte queste cose; e quegli uomini temettero grandemente. (9) Indi Abimèlech chiamò Abramo e gli disse: Che mai ci facesti? Ed in che cosa ho io mancato verso di te, per cui hai trascinato addosso a me ed al mio regno un grande peccato? Azioni che non sono da farsi facesti verso di me. (10) Abimèlech soggiunse ad Abramo: Che motivo avesti, per cui facesti questa cosa? (11) Abramo disse: Poichè

אֲנִי כִּתְיָהּ רָאִיתִי שֶׁהִיא אִשְׁתּוֹ לֹא הִיא אֲחֵי אֲבִי אֲנִי חִמְּתִי הִיא אֵלַי נִנְעָמָה זֶה אֲנִי הִיא אֲחֵי אֲבִי אֲנִי חִמְּתִי לֹא נִתְחַדַּדְתִּי עִינִי לִמְטָה פֶּסוּק י"א. (10) כִּי נִבְיָא הוּא: מִאֲחֵר מוֹסְרָהּ לְהִיטוֹ נִבְיָא יָדַע אֲנִי נִנְעָמָה זֶה וְחִפְלָל עֵלְקָ (ר"ט). וַיִּחְפְּלֵל בְּעַדְךָ: כִּי גַם הַשּׁוֹג לְרִיךְ כִּפְרָה. (11) רִשְׁמֵי גְדוּלָה: הַחֲטָא הִיא לְמַלְךְ לְבָדוֹ, אֲנִי הַעֲבֹשׁ הִיא לְמַלְךְ וְלִכְל מַלְכֵתוֹ, עִינִי לְמַעַל פֶּסוּק ד'. (12) מִה רָאִיתִי: אֲחֵר אֲחֵר לֹא מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא יַעֲשׂוּ וְגו' תִּקַּן דְּבָרָו דְּרַךְ כְּבוֹד וְאֲחֵר לֹא יִדְעִי כִּי לֹא אִישׁ רַע אֲתָה הַמַּטְעָה אֶת הַבְּרִיּוֹת כְּבוֹנָה לְהוֹיָק, אֲנִי הַדִּיעֵנִי כֹּחַ מִה רָאִיתִי וְגו' כִּלְיָ מִה הִיא הַדְּבָר שֶׁנִּיחַד לַעֲשׂוֹת כֵּן, מִה הִיָּתָה כּוֹנֵחַד זֶה. (13) רָק: בְּלֹא סַפְקָ, וְהוּא כֹּחֵר דְּרַךְ אֲחֵרָה הַדְּעָת; כֹּחֵרָם הַחֲמֵר נִרְאָה וְדִלִּי שֶׁהַעֲבִין כֵּךְ, כְּמוֹ רַק עִם חֲכָם וְכִנּוֹן כְּגוֹי הַגְּדוֹל הַזֶּה (דְּבָרִים ד' ו') רַק שְׂנֵאֲחֵי וְלֹא אֲהַבְתִּי (שׁוֹפְטִים י"ד י"א). אֵינִי יִרְאֵת אֲלֹדְרִים בְּמִקּוֹם הַזֶּה: אֵינִי הַכּוֹנֵה שֶׁהוּא רֹב הַעַם אֲנִי עוֹל וְחַמְסָ, אֲלֹא אֲנִי הוּא כּוֹהֵרִים כְּבוֹנָחַת הַגֵּר, כִּי אִף אֲנִי לֹא הִיוּ עוֹשִׂים חַמְסָ זֶה לֹא יִתְכַן שִׂיחָה זֶה לִירֵאֶת הַמֶּלֶךְ וְהַשׁוֹפְטִים, אֲנִי הַמֶּלֶךְ וְהַשׁוֹפְטִים לֹא הִיוּ מַשְׁנִיעִים עַל הַכּוֹנֵחַת הַגֵּרִים, וְאֵינִי אֲהַבְתִּי הַגֵּר אֲלֹא מִירֵאֶת הָאֵל, וְהַכֵּס הִיא אֲשֶׁר לֹא צְרָהָה לְמֹר דְּבָר זֶה לְאֲנִיחַדְךָ בְּלִי שִׂיחָה זֶה חֲרוֹף וְגִדּוֹף לְמַלְךְ וְלַהַבְנָחַת מַלְכֵתוֹ. וְהַרְאִיהָ אֲנִי הוּא אֲנִי הַחֲרָץ הַהוּא כּוֹהֵרִים מְהֻכָּחַת הַגֵּר, וְשֹׁלֵחַ הִיא לְגֵרִים מִקּוֹם לְנַעֲוֹק אֶל הַמֶּלֶךְ אִו אֶל הַשׁוֹפְטִים שֶׁעָשׂוּ מַשְׁפָּט, הוּא עִינִי הַבְּאָר אֲשֶׁר גִּזְלוּ עַבְדֵי אֲנִיחַדְךָ, וְאֲבָרָהָם לֹא מִלְאֻו לְבֹו לְנַעֲוֹק עַל הַדְּבָר עַד אֲבָא אֲלֵי אֲנִיחַדְךָ וּבִקַּשׁ מִמֶּנִּי שִׁכְרַת נְרִית לֹו וְלָרַעוֹ (לְמַטָּה כ"א כ"ב). וְכֵן זֶה אֲחַמְסָ, אִיכְנֹו מַחְנַנְד לְמֵה שֶׁאֲחֵרִי לְמַעַלָּה (י"ט ה') שֶׁהִיא דְּרַךְ הַעוֹלָם לְנַחַט כְּבוֹד בְּאֲחֵרִים.

אֲבָרָהָם כִּי אָמַרְתִּי רַק אֵין-יִרְאֶת אֱלֹהִים
 בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְהִרְגוּנִי עַל-דְּבַר אִשְׁתִּי: (יב) וְגַם-
 אֲמַנָּה אַחֲתִי בֶת-אָבִי הוּא אֵךְ לֹא בֶת-אִמִּי
 וְתַהֲיִלִּי לְאִשָּׁה: (יג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי
 אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי וְאָמַר לָהּ זֶה חֲסִדְךָ אֲשֶׁר
 תַּעֲשִׂי עִמָּדִי אֵל כָּל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָבּוּא שָׁמָּה
 אֲמַרְיִלִּי אַחִי הוּא: (יד) וַיִּקַּח אַבְיִמֶלֶךְ צֹאן
 וּבָקָר וְעַבְדִּים וְשִׁפְחֹת וַיִּתֵּן לְאֲבָרָהָם וַיֵּשֶׁב
 לוֹ אֶת שְׂרָה אִשְׁתּוֹ: (טו) וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ הֲנִה
 אֶרְצִי לְפָנֶיךָ בְּטוֹב בְּעֵינֶיךָ שָׁב: (טז) וּלְשָׂרָה
 אָמַר הֲנִה נָתַתִּי אֵלַיךְ כְּסֶפֶף לְאַחֶיךָ הֲנִה הוּא-

כי אורח לחד, וגר המתעכב לחד, וגם איש הנאל ננסו ומתאכסן בבית איש מאכשי
 בעיר לחד, ואיש הנאל עם משפחתו ועם נכביו לחד. ודברגוני: כדי שלא יקח את
 אשתו מידם או אשתדל להרוג את הרוטף אחת, או להנקם ממנו איך שיהיה. (יב)
 וגם אמנה וגו': מה שלא הגדתי לשום אדם היותה אשתי היה מפני היראה, אבל
 מה שאמרתי שהיא אחותי הוא אמת, כי אחותי בת אבי היא אך לא בת אמי. וכראין
 הדברים כי כך היה הענין באמת כמשמעו, וקודם התורה היו נזוהרים מן האחות
 מן האם בלבד ולא מן האחות מזד האב. ועיין למעלה י"א כ"ט. (יג) וירד כאשר
 התעו אותי וגו': אין ספק כי אין פסע הכוזב מסכים עם הנגינות כי מביט אבי
 מוסב למלת התעו אותי ולא לאלהים, והיה ראוי להטעים ויהי כאשר התעו אותי אלהים
 מביט אבי, וכראה כוננת בעל הטעמים לסמוך אלהים לבית אבי כדי שיתן קדש אלא

חול, (זה מפני מלת התעו שהיא לי רבים) אלהים על בית אבי, והטעם בסנת אלהי

(*) אלהים קדש

pensai: certamente non v'è timore di Dio in questo paese, ed essi potranno uccidermi a cagione di mia moglie. (12) Ed anche invero ella è mia sorella, figlia di mio padre, non però figlia di mia madre; ed è divenuta mia moglie. (13) Ora, quando Iddio mi fece andare errante lungi dalla casa paterna, io le dissi: Questa è la grazia che devi farmi: in ogni paese, dove ci recheremo, di' di me: Egli è mio fratello. (14) Abimèlech prese bestiame minuto e bovino, e schiavi e schiave, e diede ad Abramo; e gli restituì Sara sua moglie. (15) Abimèlech (gli) disse: Il mio paese è a tua disposizione: abita dove ti piace. (16) A Sara poi disse:

בית אבי שחאסתי הונרתי ללכת עי ונד בארץ; אלא שאין דרך הלשן למר אלהים מביית אבי אם הכוונה אלהי בית אבי. לפיכך אין מטוס מלקרב מביית אבי להטעו אותי, כאשר אלהים הטעו אותי מביית אבי, והכוונה כשרעה האל שאגלה מביית אבי, ואמר הטעו לי"ר למר שלא היה אל אחד מהאלהים הרבים (באמונת אבימלך) שרעה שיגלה, אלא קבץ האלהים כלם, כלו' לפי האמת האל היחיד אשר הוא עומד במקום שאר האלהים כלם; הן אחת כי אין דרך לשון העברים למר הפעל בל"ר אלא עם האלהים, כי אמונת היחוד מפורסמת ביניהם אבל אנרעה הונך לדבר כן עם חלק עובד אלילים. ואחנם לא אמר שהאל נהיה ללכת מארצו, ואמר הטעו אותי, כלו' כשגזר עלי, כשהונרתי להחזיק מביית אבי, דרך עבונה, שלא להתפאר בנבואה, כי אע"פ שהאל אמר לאבימלך כי נביא הוא, אולי אבימלך לא הגיד לאנרעה כל מה שאמר לו ה'. והנה כל הפסוק הזה לא היה אנרעה נרך לאמרו, אחר שאמר כי אמרתי רק אין יראת אלהים וכו', אך סוסיף זה (בדברי דון יצחק) כדי להודיע לאבימלך שהתחנולה הזאת לא עשה אותה בארץ היא בלדי, כאלו רק עם אין יראת אלהים, אלא יחד בגאחו מביית אבי נועל עם אשט לעשות כן בכל מקום. ורע"פ רעה להחזיק שיאמר אנרעה הטעו בל"ר רבים על האל היחיד, ופירש בסבת אלהי הכבר שחאסתי הונרתי לגלות מביית אבי, וזה דחוק, ואיך יוכל אבימלך להבין ממלות הטעו אותי אלהים שהוא שאם באלהי אבי ועל כן הונך לגלות מארצו? (טז) ולשררה אמר תו': עיין בה"ע יתק"ט עמוד 148-144, ועיין יש"ר בשם יד מן חנריאל. ומלת כל היא על דרך ויד כל בו, ומלת זאת ענינה ועם. ורמ"בן פירש הנה הכסף שנתתי לאנרעה יהיה לך כסות עינים, שיכסו בני אדם את עיניהם מהביט בך מהביט בכל אשר אתך, כלו' אפי' להביט בנערותיך ושפחותיך. באמרו הנה המלך הונך לכת כפר בפסו על אשר שלח ידו בגאח הנביא; וזרעה לא נתפייסה לו, אבל עם כל זה היתה מתוכחת עמו, לאמר שלא תחטול לו. ור' יצחק עראמה פירש בהפך, הכס חסד הוא מעורר עיני דעתך

לך כסות עינים לכל אשר אתך ואת-כל
 ונכתת: (מ) ויתפלל אברהם אלהים
 וירפא אלהים את-אבימלך ואת-אשתו
 ואמהתיו וילדו: (מ) כי-עצר עצל יהוה בעד
 כל-רחם לבית אבימלך על-דבר שרה אשת
 אברהם: ס

לחקך משה לכל אשר אתך נפי כל הכריות, לכן אל תוסיפי לעשות כדבר הזה עוד;
 והיא קבלה תוכחה וקולאום de Lira פירש הכה המכה הזו למר אחי הוא זהו

כא

(א) ויהוה פקד את-שרה כאשר אמר ויעש
 יהוה לשרה כאשר דבר: (ב) ותהר ותלד
 שרה לאברהם בן לזקניו למועד אשר-דבר
 אתו אלהים: (ג) ויקרא אברהם את-שם-בנו
 הגולד-לו אשר-ילדה-לו שרה יצחק:
 (ד) וימל אברהם את-יצחק בנו בן-שמנת
 ימים כאשר צוה אתו אלהים: (ה) ואברהם
 בן-מאת שנה בהולד לו את יצחק בנו:
 (ו) ותאמר שרה צחק עשה לי אלהים כל-

Ecco ho dato mille monete a tuo fratello. Or vedi che ciò [il dire ch'egli è tuo fratello senz'aggiungere ch'è tuo marito] ti attira gli occhi di tutti quelli che ti avvicinano, anzi di tutti. Ed ella accettò l'ammonizione. (17) Abramo pregò Dio, e Dio risanò Abimèlech e sua moglie, e le sue ancelle, e poterono generare. (18) Imperocchè il Signore avea chiuso ogni vulva della casa di Abimèlech, in grazia di Sara moglie d'Abramo.

כמות עינים והסתרת האמת הוא טוב לכל אשר אתך, כלו' אין רע אם תאמרי כן אל הקרובים חלף חכירים אתך, כי הם לא יעשו זאת, כי יעשו זאת אמת איש; אבל את כל, כלומר עם אשר בני אדם שאינם חכירים אתך, ראוי שתקחי מוסר וחוכרי מה אירע לך עמי. ודעת ראוי' ולפניו Schröder כי הפכויות היו הולכות בגלוי הפנים, והנשואות היו מכסות פניהם ברדי, וסנה אמר לה כי באותם חלף כסף תקח לה רדי לכסות עיניה ופניה, כלו' שאין ראוי לה לעשות עגמה עוד כפניה. (יד) כי עצור עצר תו': כראיה כי משעה שראה שרה בבית אבימלך ה' מנע את אבימלך מלשמש עם אשה כלל (לא נחמך לנגע אליה) (כרמ"בן), וכדי שלא יישאב שהעדר האותו נא מלד שרה שאיננה נושאת תן בעיניו, לפיכך מנע ממנו התשמיש גם עם אשתו ותס עם אמהותיו; ואף הכהנים עומן (אשתו ופילגשיו) עבר בעד רמזן באותן שלא יוכל אדם אדם לנאח אליהן. וילדו: לשון פקיס, והטעם חזרה בהם היכולת לנעול ולהבטל.

XXI

(1) Il Signore si mostrò memore di Sara, come avea detto; ed il Signore fece a Sara quanto avea promesso. (2) Sara concepì di Abramo, e gli partorì un figliuolo, alla vecchietta di lui, al tempo che Iddio avea detto. (3) Abramo impose nome al natogli figlio, partoritogli da Sara, Isacco. (4) Abramo circoncise Isacco suo figlio nell'età di otto giorni, come Iddio gli avea comandato. (5) Abramo aveva cent'anni, allorchè gli nacque Isacco suo figlio. (6) Sara disse: Iddio mi

(ג) רגולד לו: שכולל לו, לשון עבר, כי הוא פתוח, והס"א נקוס אשר, כמו סבאה מלרעה שנים (למעט ע"ו כ"ו), סבלבוא אחו (יבועי י' כ"ד). (ה) בהולד לו אמת: כשסילדת ילדה לו את יצחק, וכן למעט ביום סגול את יצחק הכמעל נא לסרחת impersonale, על דרך יתן את סארה, ויבריו רניס. (ו) יצחק לי: למס

הַשְׁמַע יִצְחָק לִי: (ח) וַתֹּאמֶר מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם
 הַיְנִיקָה בָנִים שָׂרָה כִּי־יִלְדֵתִי בֵּן לְזַקְנָיו:
 (ט) וַיְגַדֵּל הַיֶּלֶד וַיִּגְמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתָּה
 גָּדוֹל בְּיוֹם הַגְּמֹל אֶת־יִצְחָק: (י) וַתֵּרָא שָׂרָה
 אֶת־בֶּן־הַגֵּר הַמְצֻרִית אֲשֶׁר־יָלְדָה לְאַבְרָהָם
 מִצְחָק: (יא) וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גֵּרֶשׁ הָאִמָּה
 הַזֹּאת וְאֶת־בְּנָהּ כִּי לֹא יִירֶשׁ בֶּן־הָאִמָּה הַזֹּאת
 עִם־בְּנֵי עַם־יִצְחָק: (יב) וַיִּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינָי
 אַבְרָהָם עַל אֹדֶת בָּנָו: (יג) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
 אֶל־אַבְרָהָם אַל־יִרַע בְּעֵינֶיךָ עַל־הַנְּעֹר וְעַל־
 אֲמָתְךָ כֹּל־אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שָׁמַע
 בְּקֹלָהּ כִּי בִיצְחָק יִקְרָא לָךְ זָרַע: (יד) וְגַם אֶת־

שאירע לי, ואיננו ללעג, אע"פ שכתבנו וזאת ה' תזתק לנו (תהלים כ"ט ט') ואחרים,
 אלא (כפירושו רש"י) נחוק של תחבון שזדס נחוק כשרואה או שזע דבר זר ורחוק
 טוהג שזעולם ושזין נו רע וזוק אלא הכאה ותועלת למי שאירע לו, וכן כתרנס
 הסוכנס ל"בע יחמה עלי, ואנקלוס תרנס לשון חדוה, והכורס פי' לי' לעג, שאחרו
 שזוז אכופי. וז"ל כי לא עלה על דעתה שיכחישו הענין, כי לא לבד ילדה אך גם
 היניקה את הכולד, חס היה דבר נראה וחתפרסס וכמשך ימים רבים, ולפיכך אחרס
 חזר מי מלל לאברהם היניקה זכיס ארה, והיא שהיחס רואה שזיה מלזיס חלז לא
 היחס יכולה להעלות על דעתה שאחרו שלא ילדה, ואף חס אולי עלה בלבה שנתחלת
 האזשזנה יטילו ספק דבר, מכל תקוס ידעה כי אחר זעע יכירו האחת בזמעס שזיה
 היניקה, ואף יתכן שזאחר נחוק עשה לי אלהיס כל השזעע ולעג לי ולא יזחין, מאחר

operò una cosa da ridere; ognun che l'ode riderà intorno al mio caso. (7) E soggiunse: Chi avrebbe detto ad Abramo, che Sara allatterebbe figliuoli? mentre ho partorito un figlio alla sua vecchiaja. (8) Il bambino crebbe e fu spoppato; ed Abramo fece un gran convito, nel giorno che Isacco fu spoppato. (9) Sara vide che il figlio dell'egizia Hagar, cui partorito aveva ad Abramo, si faceva beffe [di quell'allegria]; (10) E disse ad Abramo: Discaccia questa schiava e suo figlio; poichè il figlio di questa schiava non dev'essere l'erede a fronte d'Isacco mio figlio. (11) La cosa spiacque assai ad Abramo, a motivo di suo figlio. (12) E Dio disse ad Abramo: Non ti dispiaccia pel giovinetto e per la tua schiava: acconsenti a Sara in tutto ciò che ti dirà, poichè da Isacco avrai discendenza portante il tuo nome [seguace della tua fede, ed erede delle tue benedizioni]. (13) Ed anche il figlio della schiava

שהיא יודעת כי הלעג ההוא לא יחשך? ורחוק ותלד: שניהם נקשרים למלת לאברהם, כמו לאיש אשר אלה לו אחיכר הרה, ולכיכר ותהר בטעם מזרח ולא נכתב ותהר שרה ותלד לאברהם (כמו ותהר בלזה ותלד ליעקב בן) שלא לתת פתחון ללגיני הדור לומר מאנימלך כתעברה שרה. (ו) **בַּיּוֹם הַהוּא**: לאות יצחק כל השומע, כי לא היה אדם שיעלה על לבו לומר לאברהם כי שרה תיניק בנים, רק דרך כס היה הדבר, וכטעם גם לא שמעת גם לא ידעת גם מאז לא פתחה אונך (ישעיה ח"ח). ואנקהום הוּיָא הכתוב מפסוטה, לנורך ההמון, וכפתו אחריו המפרשים, ומלינה זאת היא דרך שיר, עיין כת"ה. (ח) **וַיִּבְטַח**: כ"ל מענין גמר, וכן בתרגום ואיחמסילי, לשון חסל, שענינו גמר וסוף, ותלמידי מוס"ר אברהם גריגו אומר כי כן כל לשון גמול כגור מן גמר, כמו שְׁלֵם שענינו גמל וכתן שכר, והוא מן ותשלם כל המלאכה, שענינו גמר וסוף; וכן מלאכו לאל גומר עלי (תהלים כ"ז ג') כי גמל עלי (שם י"ג ו'), וכן ויגמול שקדים (במדבר י"ז כ"ג) ענין גמירה, ובלשון ערבי פה ענינו גמירה. (ט) **מִצְדָּק**: למעג על שמתם, כאומר מהר ימותו אברהם ושרה בערם יגדל יצחק, ואכי אהיה אדון הבית ואירש את הכל ואולי היה זה אחר זמן ולא ביום המתחה; ותלמידי יצחק קליניבערג מוסיף כי גם מדברי ר"ש (מן המדרש) שהיה ישמעאל מריב עם יצחק משמע שלא היה זה ביום הגמול את יצחק אלא אחר שגדל מעט והיה מבין דברי ישמעאל המריב עמו על הירושה. (י) **בִּי לֵאמֹר** יירש און: עיין בה"ע תק"פ עמוד 190. (יא) **וַיִּרְעַ**: מן ירע (כמו נפשו ירעה לו, ישעיה ח"ח י"ד), כמו **וַיִּרְעַ** וַיִּשְׁבַּע, ומפני הע"ן נשתנה הסגול לפתח, כמו **וַיִּרְעַ** על אודות: אולי כמו על ידי, וקרוי לזה בתלמוד איידי עקרו על ידי. (יב) **בִּי בִצְדָק**

בְּיַהֲרָאֵם לְגֹי אֲשִׁימְנוּ כִּי זָרְעָהּ הוּא: (מ)
וַיִּשְׁבּוּ אֲבָרְהָם בְּבִקְרָה וַיִּקַּח-לָחֶם וַחֲמַת
מַיִם וַיִּתֵּן אֶל-הַגֵּר שָׂם עַל-שִׁכְמָהּ וְאֶת-הַיֶּלֶד
וַיִּשְׁלַחַהּ וַתֵּלֶךְ וַתִּתַּע בְּמִדְבַּר בְּאֵר שָׁבַע:
(מא) וַיָּבֹלוּ הַמַּיִם מִן-הַחֲמַת וַתִּשְׁלַךְ אֶת-הַיֶּלֶד
תַּחַת אֶחָד הַשִּׁיחִים: (מב) וַתֵּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנְּגַד
הַרְחֵק בְּמִטְחָוֶי קָשֶׁת כִּי אָמְרָה אֶל-אֲרָאָה
בְּמֹות הַיֶּלֶד וַתֵּשֶׁב מִנְּגַד וַתִּשָּׂא אֶת-קִלְעָהּ
וַתִּבְכֶּה: (מג) וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת-קוֹל הַנְּעִר
וַיִּקְרָא מֵלֶאדָּה אֱלֹהִים אֶל-הַגֵּר מִן-הַשָּׁמַיִם
וַיֹּאמֶר לָהּ מַה-לָּךְ הַגֵּר אֶל-תִּירְאִי כִּי-שָׁמַע
אֱלֹהִים אֶל-קוֹל הַנְּעִר בְּאֲשֶׁר הוּא-שָׂם:
(מד) קוֹמִי שְׂאִי אֶת-הַנְּעִר וְהַחֲזִיקִי אֶת-יָדְךָ בּוֹ
כִּי-לְגֹי גָדוֹל אֲשִׁימְנוּ: (מה) וַיִּפְקַח אֱלֹהִים
אֶת-עֵינֶיהָ וַתֵּרָא בְּאֵר מַיִם וַתֵּלֶךְ וַתִּמְלֵא
אֶת-הַחֲמַת מַיִם וַתִּשָּׂק אֶת-הַנְּעִר: (מו) וַיְהִי

יקרא לך זרע: זו יסיה לך זרע שיסיה שמו נקרא ועמוד לעד, על דרך ויקרא שמו
בישראל (רות ד' י"ד), ועתה (ת'רכא) כ"ל יסיה לך זרע שיסיה נקרא על שם וירש

farò che divenga una nazione, poichè è tua prole. (14) Abramo alzatosi alla dimane, prese del pane e un otre di acqua, cui diede ad Hagar, glieli pose cioè sul dorso, e (le diede anche) il fanciullo, e la mandò via. Ella andò, e si smarrì nel deserto di Beer-Sceva. (15) Finita l'acqua dall'otre, ella gittò il fanciullo sotto uno degli arboscelli. (16) Ella poi andò, e se ne stette in distanza, lungi circa un tiro d'arco; poichè disse: ch'io non vegga morire il fanciullo. Stette in distanza, e diede in sonoro pianto. (17) Iddio udi le grida del giovinetto, ed un angelo di Dio chiamò Hagar dal cielo, e le disse: Che hai Hagar? Non temere, poichè Iddio ha dato ascolto alle grida del giovinetto nel luogo stesso, ov'egli si trova. (18) Or via, solleva il giovinetto, e lo sostieni con mano forte; poichè io lo farò divenire una grande nazione. (19) Iddio le aperse gli occhi, ed ella vide un pozzo d'acqua, e andò, empì l'otre di acqua, e diede a bere al giovinetto. (20) Iddio fu col giovinetto, il quale divenne grande, e stette nel deserto, e fu tira-

ברכתך. (יד) ואת רדלד: לא על שכמה אלא עמה. ותלך ותתע: לפיך וכלו
המים מן החמת, שאילו הלכו דרך ישר היה מספיק להם חמת המים שנתן לה אנרהם
עד המלון (רא"בנס). (טז) השירדים: עיין למעלה ב' ה'. (מז) מנגד: מרחוק, כמו
לך מנגד לאיש כסיל (משלי י"ד ז'), אהבי ורעי מנגד נגעי יעמרו וקרובי מרחוק עמרו
(תהלים ל"ח י"ג). במטחוי קשת: אולי המלה משרש מתח, והטעם כנטיית הקשת,
כלו' כשיעור מקום הליכת התן כשמותמים ודורכים הקשת, ומנינו בקשת מלינה זרה
קרובה לאחת, רוחי קשת, ענין השלכה, ואין משליכים הקשת אלא החצים. או כפירוש
ר"שי לשון ירייה, כמו הטיח דברים כלפי מעלה וכן הטיח נאשתו השליך וירה דברים.
ולשני הפירושים האלה מטחוי הוא גם דבר, ולדעת ר' יונה הוא פעל, וענינו כמו
שמרחיקים מוחכי הקשת. ולכל הפנים לא נתרחקה הרבה באופן שלא תראהו כלל,
רק נתרחקה כשיעור שלא תראה מיתחו. (יז) באשר הוא שם: במקום שהוא
עומד, גם הזמין לו ישועתו (הרמ"בן), ולפיכך כמוז אל קול, ולא את קול, כי שמע
אל קול ענינו עשה בקשתו. (יח) ויפקח אלהים את עיניה: לשון זה מורה שגם
קודם לכן היה גם הנבאר (כדעת דן ינחק), ואין ראיה נגד זה ומחליפת השמע אלהים
את קול הנער, שנראה שנעשה לו גם, כי אמנם פקיעת עיני הגר ושלמת המלאך
אלוהי, הוא הכם. וגם כ"ל כי השיחם שהיו גם הם ראוה שהיו גם מים, גם כי אולי
באותה שעה היו המים מעטים ולא ראוה אותם. (כ) קשת: ענינו קשת, כמו
קשתותיו דרוכות (ישעיה ה' כ"ח), והיה משפט רבה להנקה נרי ולהיות סמוך, כמו

אֱלֹהִים אֶת־הַנְּעֹד וַיִּגְדַּל וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַּר וַיְהִי
 רְבֵה קִשְׁתָּ: (כא) וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַּר פְּאָרָן וַתִּקְחֵהּ לּוֹ
 אִמּוֹ אִשָּׁה מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: פ ששׁ (כב) וַיְהִי
 בְּעֵת הַהוּא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכַל שֶׁר־צָבָאוּ
 אֶל־אֲבָרְהָם לֵאמֹר אֱלֹהִים עִמָּךְ בְּכָל אֲשֶׁר־
 אַתָּה עֹשֶׂה: (כג) וְעַתָּה הִשְׁכַּעַה לִּי בְּאֱלֹהִים
 הִנֵּה אִסְתַּשְׁקֹד לִי וּלְנִינִי וּלְנָכְדִי כַחֲסֹד
 אֲשֶׁר־עֲשִׂיתִי עִמָּךְ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעַסֶּה־אֶרֶץ
 אֲשֶׁר־גִּרְתָּהּ בָּהּ: (כד) וַיֹּאמֶר אֲבָרְהָם אֲנֹכִי
 אֲשַׁבֵּעַ: (כה) וְהוֹכַח אֲבָרְהָם אֶת־אֲבִימֶלֶךְ עַל־
 אֲדוּת בְּאֶר הַפִּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ:
 (כו) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ לֹא יָדַעְתִּי מִי עָשָׂה אֶת־
 הַדָּבָר הַזֶּה וְגַם־אַתָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי וְגַם אֲנֹכִי
 לֹא שָׁמַעְתִּי בְּלַתִּי הַיּוֹם: (כז) וַיִּקַּח אֲבָרְהָם
 צֹאן וּבָקָר וַיִּתֵּן לְאֲבִימֶלֶךְ וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם
 בְּרִית: (כח) וַיָּצַב אֲבָרְהָם אֶת־שִׁבְעַת כְּבָשֶׁת

רחמי קשת רבה: ענינו כענין שרש רבב, ומחרוכו ורבו (בראשית מ"ע כ"ג) (רש"י כ"ט),
 וגם כענין רבוי מלכתי שרש רבב ושרש רבב (רש"י כ"ג). (כג) הַנְּעֹד: המלך הואת איכה

tore d'arco. (21) Stette nel deserto di Paràn, e sua madre gli prese una moglie del paese d'Egitto. (22) In quel tempo Abimèlech, accompagnato da Pichòl, capo del suo esercito, disse ad Abramo: Iddio è con te in tutto ciò che tu fai. (23) Or qui dunque, giurami per Iddio che non sarai ingrato a me, a mio figlio, o al mio nipote; ma che userai con me, e col paese dove facesti dimora, quella benivoglienza ch'io usai teco. (24) Abramo disse: Io giurerò. (25) Indi Abramo riprese Abimèlech, per un pozzo d'acqua, che i servi d'Abimèlech si erano usurpati. (26) Abimèlech disse: Non so chi abbia fatto questa cosa; nè tu me l'hai narrata, nè io n'intesi parlare, prima di oggi. (27) Abramo prese bestiame minuto e bovino, e diede ad Abimèlech; ed amendue stabilirono alleanza. (28) Abramo

באמת צענין ישיבה במקום, אלא להליכה ולתנועה, כמו ישונו הכה (ברא' ט"ו ע"ז), והורדתם את אני הכה (שם ח"ה י"ד), שלחם חותי הכה (שם מ"ה ח'), הכה אנשים באו הכה הלילה (יהושע ב' ב'), מי פתי יסור הכה (משלי ע' ד'), כי טוב אמר-לך עלה הכה (שם כ"ה ז'), וכראה שאכן המלה לזיווה, כאלו אמר בא הכה; ואגל מפרש כמו dahia, והכוונה השנעה לי על הדבר הזה שאומר אלך. אם תשקר לי: כ"ל כי שקר כופל על כפיית הטובה (Ingratitudine), ובהפך ונתחם לי אות אחת (יהושע ב' י"ב), ענין החזקת טובה. (Gratitudine), חה טעם חסד ואמת (למטה ח"ו כ"ט) חסד חסם, ואמת לתשום מה שקבלת ממני ועם המליכה הזאת כי מי שהוא כפוי טובה כאלו הוא כופר בטובה שקבל, והנה הוא משקר. ופירושי מוכרע ממה שאמר זה. כחסד אשר עשיתי עמך וגו', ולניני ולנברי: אבימלך לא היה יכול לידע כי ה' יהיה גם עם זרע אברהם לדורות עולם, לפי לא נקם מאברהם אלא על בנו ועל בן בנו, שהיו בניו. אבל מו"ל שידעו כי ה' כרת ברית עולם לאברהם ולזרעו, היה קשה בעיניהם למה לא נקם על זרעו עד עולם, לפיכך אמרו עד כאן (ולא יותר) רחמי האב על הבן (ואין האב מושג למה שיארע לנאנאיו הרחוקים). והיום ב' אלול תר"כא כ"ל מתשבת אבימלך שאין כח באב להכריח בשנועתו את נאנאיו, לפיכך לא ניקם מאברהם שישבע לו לדורות עולם, אלא שלא יזיק לבנו ולבן בנו שאולי ימלכו בניו אברהם. (בר' אנבי אשבע: אני מוכן להשבע שלא ארע לך ולזרעך, כי מעולם לא הרעומי לך ולא היה בלבי להרע לך, אבל בהפך יש לי תרעומות עליך כי עבדך גזלו נצר שפרו עבדי. (בו) ויקח אברהם צאן ובקר ויתן לאבימלך: לכרות ברית, כמו שהיה המנהג בימיסם (רל"ג), וזה מלמד שבע הכנסות הכוברות אח"כ (דן ילקן). וכרחת הנרית האמורה כאן היא השנועה הנכבדת למטה (פ' ל"א).

הִצְאֵן לְבְרֵהֶן: (כט) וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ אֶל־
 אַבְרָהָם מַה הִנֵּה שָׁבַע כְּבִשְׁתְּ הָאֱלֹהָ אֲשֶׁר
 הִצַּבְתָּ לְבְרֵנָה: (ל) וַיֹּאמֶר כִּי אֶת־שִׁבְעַת כְּבִשְׁתְּ
 תִקַּח מִיָּדִי בְּעִבּוֹל תְּהִי־לִי לְעֵרָה כִּי חִפְרָתִי
 אֶת־הַבְּאֵר הַזֹּאת: (לא) עַל־כֵּן קָרָא לַמָּקוֹם
 הַהוּא בְּאֵר שִׁבְעַת כִּי שֵׁם נִשְׁבְּעוּ שְׁנֵיהֶם:
 (לב) וַיִּכְרְתוּ בְרִית בֵּין־שְׁנֵי בְּאֵר שִׁבְעַת וַיִּקַּם אַבְיִמֶלֶךְ
 וּפִיכֹל שִׁרְצֵצָאוּ וַיָּשֻׁבוּ אֶל־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים:
 (לג) וַיִּטַּע אֱשֶׁל בְּבְאֵר שִׁבְעַת וַיִּקְרָא־שֵׁם בְּשֵׁם
 יְהוָה אֵל עוֹלָם: (לד) וַיִּגַּר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ
 פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים: פ שְׁבִיעִי

(ל) כִּי: לכך הנצחי אותן לנדון, כי אח שבע כנשאת תקח מידי וגו'. לערה: לשון נקנס
 מן ערה, כמו ועדה המנבזה (ר"ש), ועקר הוראת המלה זכרון, מן עהד בסורי שענינו זכר,

כב

(א) וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים

(א) והאלהים נסה את אברהם: ידוע הם הק"בה שאין אנרכס נסות אחור
 משמור מנחמיו לכל אשר ינסו, וזהו על העקידה כדי שיקבל שכר על המעשה הנורא הזה,
 כי אין שכר העובד במחשבה בלבד כשכר העובד בפועל: זאת דעת רמ"ן ור' יוסף אלבו
 (עקרים, מאמר ד' סי"ג), ואין ספק כי מלבד השכר הספון, הנה המעשה עלמו, שזו קרא

collocò a parte sette pecorelle. (29) Abimèlech disse ad Abramo: Che significano queste sette pecorelle, che hai collocate a parte? (30) E (questi) disse: Voglio che tu riceva da me sette pecorelle, affinchè ciò mi serva di testimonio, che son io che feci scavare questo pozzo. (31) Perciò quel luogo fu denominato Beer-Sceva, poichè ivi giurarono ambidue. (32) Così avendo stabilita alleanza in Beer-Sceva, Abimèlech, e Pichòl Capo del suo esercito, alzatisi, tornarono al paese dei Filistei. (33) (Abramo) piantò un tamarisco in Beer-Sceva, e predicò ivi il nome del Signore, Dio eterno. (34) Abramo fece dimora nel paese dei Filistei lungo tempo.

והבנתם כי כל זמן שזכור את היום הזה שכתנו ברית יחדו, תזכור ג"כ שנתתי לך שבע כנאות, וחתך כך זכור שדנתי לך על אדות הנאר אשר הפרתי ועבדך גזלו אותה ממני. (לב) וישוּבוּ אֵל אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים: כִּלְכִי נִסְ בָּאֵר שֶׁבַע הִיא הַחַרְץ פְּלִשְׁתִּים, וְכֵן שֶׁאֵמַר אֶת־כִּי וְגַר אֲנִי הֵנִי בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים יְיָ אֱלֹהֵי אֲבוֹתַי כִּי הִיא בְּקֶרֶב אֲרָם, וְהֵם חָזְרוּ בְּפִנְיֹתָי אֲרָם לְעִיר הַמְּלִכָה. (לג) אֲשֶׁל: טַמְאָרִיסְקוּ, עֵיץ רִדְ"ק בְּאֲרָם וְגו'.

XXII

(1) Ora, dopo queste cose, Iddio sperimentò Abramo, e gli

עָמַד יִרְאֵה אֱלֹהִים בְּאֵמֶת וְלֹא מִשָּׁךְ אֵת בְּנוֹ יִקְרֹוּ מִמֶּנּוּ, וְיִזְכֹּר הַדָּבָר כִּי בְנוֹ לֹא מֵת, כִּלְכִי זֶה גַרם לְאַבְרָם שֶׁמָּה וְשָׁךְ מִתּוֹק לִכְסֵף אֵין עֵרֶךְ אֵלָיו. וְדַעַת רַמְבַּ"ם מֵן כִּי הַכּוֹנֵה בְּנִסְיָן לְמִזְוֵךְ וְלֵאמֹר אֵת לֵב הַמְּכַוֵּם בְּדַעַת מֵן הַמְּדוּת עַד שֶׁשָׁבַת קִנְיָן וְחֻכּוֹהַ בְּנִפְשׁוֹ, כִּי הַחֶלֶק הַמְּעַשֵּׂי לֹא יוֹשֵׁלם בִּידְעַת הַמְּדוּת הַטּוֹבוֹת וְהַבְּנִתָם בְּלִבָּהּ, כִּי אִם בְּהוֹסֵף עֲלֵיהֶם הַמְּדַמָּה הַפְּעוּלוֹת הַמְּנַשְׁכוֹת מֵהֶם וְהַהֲרֵגֵל בָּהֶם, עַד שֶׁתַּחֲזֹק הַמְּדָה בְּלֵב הַעוֹשֶׂה וְכו'.

וְלִפְיֵי דַעַתִּי הַחֹאֵל וְבַחַר ה' בְּאַבְרָם לְמַעַן יִהְיֶה אֵב לְעַם סְגוּלָה מֵאַחֲיָיו הַיְהוּדִים, וְהַחֹאֵל וְאֵת הַעַמִּים עוֹבְדֵי אֱלִילִים גַּם אֵת בְּנֵי־הָאֵת בְּנֵי־הָאֵת הַיּוֹרְפִים בְּאֵשׁ אֱלֹהֵיהֶם, וְהַחֹאֵל הַמְּעַשֵּׂים כְּאֵלֶּה חַוֵּבָה הֵם לְפָנָיו ית' וְלֹא הִיא בְּדַעַתוֹ לְלוֹחַת לַעֲמוֹ שֶׁעָשׂוּ כְּאֵלֶּה, אֲנִל בְּהַפֵּךְ טוֹב לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת אֵמֶת מֵהֶנּה, הֵנֶה רָאָה ה' כִּי הַעֲדָר הַקְּרִיבָתָה הֵנֶה יִהְיֶה בְּחַשֵּׁב לְגַמֵּת מוֹסֵם גְּדוֹל לְטַרְחוֹ וְלַמְּחִיזָקִים בָּהּ, כִּי יֵאמְרוּ הַגּוֹיִם לְיִשְׂרָאֵל אֵיךְ אֲהַבְתֶּם לְאֱלֹהֵיכֶם? וְגַם יִשְׂרָאֵל עָנָם אֲוִלֵי תְהִיֶה דַחַם בְּמִצְוָה בְּעֵינֵיהֶם מִסִּי הַסְּתָרָן הַזֶּה. לְפִיכֵךְ הַקְּדִים וְכֵן אֵת אֲבָרָם (אֲשֶׁר כָּבַר יַדְעָ אֵת לְבָבוֹ וְדַעַת שֶׁעָמַד בְּנִסְיָן), לְמַעַן

נִסָּה אֶת־אֲבִרָהֶם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲבִרָהֶם וַיֹּאמֶר
 הַנְּנִי: (ב) וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֶת־בְּנֶךָ אֶת־יְחִידֶךָ
 אֲשֶׁר־אֲהַבָּת אֶת־יִצְחָק וּלְךָ־לְךָ אֶל־אֶרֶץ
 הַמִּדְיָה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הַהָרִים
 אֲשֶׁר אָמַר אֵלֶיךָ: (ג) וַיִּשְׁכַּם אֲבִרָהֶם בַּבֶּקֶר
 וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי נְעָרָיו אֹתוֹ
 וְאֵת יִצְחָק בְּנֵוֹ וַיִּבְקַע עֵצִי עֲלָה וַיִּקַּם וַיֵּלֶךְ
 אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים: (ד) בַּיּוֹם
 הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אֲבִרָהֶם אֶת־עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת־
 הַמָּקוֹם מֵרֶחֶק: (ה) וַיֹּאמֶר אֲבִרָהֶם אֶל־נְעָרָיו

יכירו ודעו גם ישראל וגם האומות כי עבדי ה' הנאמנים לו לא יכזב עליהם לעשות
 גם זה וגם יותר מזה (כאשר הוא זבחת בן יחיד הכולל לזקוני אביו אחיו) אם היה
 ה' שאל מעמם לעשות, אלא שאלהי אמת לא יספון בקרבנות כאלה ומעב יתעבם.
 והכסיון הזה אשר הוא כבוד האמונה ומפארת המאמינים, בחר ה' לעשותו באברהם אב
 המאמינים, כדי שלא תשאר אמונת האמת במקת פסיתות ובחסרון הדת והדרה אפילו
 דור אחד. ובמלא לאחד הקדמונים, סכוכיטון, זכרון למעשה זה, אמנם מעורב
 בשנושים הרבה, זה לשונו בלשון רומי: Cronus ergo, quem Phoenices Israelem vo-
 cant, regioni cum imperitaret, atque ex indigena Nympha Anobret dicta, fi-
 lium unigenitum haberet, quem propterea Ichud vocabant (יְחִיד), quomodo
 unigenitus etiam num a Phoenicibus appellatur, cum regioni maxima ex bello
 imminerent pericula, regio habitu filium ornatum in ara, quam erexerat,
 maectavit. ולדעת Bruns כי אברהם עלה בדעתו להקריב בנו לאלהיו, מפני שראה
 הכנענים וזנחים את בניהם ואת בנותיהם. ודעת De-Vette כי כל הספור משל להדיע
 כמה חבטו על אברהם אביו לאלהיו. ודעת Eichhorn כי הלזוי היה בחלוס, ואולי כן הוא,

disse : Abramo ! ed egli disse : Eccomi. (2) E gli disse. Prendi tuo figlio, il tuo amato unigenito, Isacco ; e vanne al paese di Morijà, e lo immola ivi in olocausto, sopra quello dei monti che ti dirò. (3) Abramo, alzatosi alla dimane, mise il basto al suo asino, prese seco i due suoi domestici ed Isacco suo figlio, spaccò le legna (occorrenti) per un olocausto, si alzò e andò verso il luogo che Iddio gli avea detto. (4) Nel giorno terzo, Abramo, alzati gli occhi, vide il luogo da lungi. (5) Abramo

אכל היה מלוס אל כנאזה מאת ה'. ויאמר אליו : אין ספק כי המלת האלה נרמזת להנקה בדרגא חביר, וכן הוא בחומש כ"י על קלף שנידי ובחומש כ"י על קלף ביד ימדי אלמנני ע"ה ובחומש כ"י בעיר ערפורט, ובחומש כ"י על קלף שנת רמ"ז בחינת ר' יצחק פישאכטי ביד ימדי משה סואני, וכן מלאתי בחמור דפוס אונגן, אמנם בחמור שלוביקי פסמו על שמי השעפים ונקדו חוקף למעלה והתביר למטה. (ב) ולך לך אל ארץ הבוריה : לא אמר לו שיעשה הדבר במקום שהיה גם, אלא שילך אל ארץ אחרת, כדי למת לו מקום להתנוון בדבר, ולא יהיה מעשהו בחפזו, וכל זה להגדיל זכותו. ארץ הבוריה : כמלא דה"ג ב' ג' א' כי שלמה בנה בה"מק בירושלם בנה המוריה, ואין זום ראה מן הכתובים שהר הבית הוא עלמו הר עקדה, אלא שהיה באתם הארץ ובאותו מחו. על אחד החדים אשר אמר אליך : ולא אמר לו מיד ; וכל זה כדי שיעשה הדבר בחמתו ולא בחפזו. והעלהו שם לעלה : אין ספק כי לא היה נדעת האל שיעלהו לעולה, רק אמר לו כן לבסותו, ואן נורף לעות את הכתוב ולפרש והעלהו גם להקרע עולה (כפירוש רל"נג ורכ"ה) שהרי אף אם היה המכוון כן, הנה אברהם לא הבין כן, והיה לו לק"נכ לפרש דבריו יותר : ובאמרו כי אמר לו לשון כשתמנע למתי אכני כדי לבסותו אם יפרש לקולא או לחומרא, הנה לא הוילאו דבור האל מכלל מאמרי ההטעמה ; ומלבד זה אם לא היה הצווי מבורר, הנה היה אברהם אכזרי ורע מעללים, שגמר בדעתו להמית את בנו וה' לא לזה בניורו, אלא בלשון חסופק ההבנה ; גם קצת מרובותיו בנראשית רבא (פרשה כ"ו) התחכמו להסיר הסתירה וההפכות בדברי האל, ואמרו שלא אמר לו שישמטו ויעשהו עולה, רק שיעלהו לראש ההר, וכיון שהעלה אותו אמר לו הורידהו. ור"ג הביא מדרש זה כאן ולמטה פסוק י"ג, כי מלא בו חטעת להסיר התמימה מלב החמון. והוא ז"ל הוסיף על לשון המדרש מלות לעשותו עולה, לנלתי יקשה עלינו מה יעשה המדרש במלת לעולה ; וכונתו לומר שהמדרש מפרש המינה הדיא כאלו כתוב בכונה לעשותו עולה, אך לא תשמטו עד שאומר אליך, זה אמנם רמז ממשט הכתוב, ואברהם לא הבין כן, כי לקח את המחבלת לשמוע את בנו בלי שיבואו דבור שני מאת ה'. והמולאו מן הפרשה הזאת כי אלהי העברים חפץ בהקרנת בני אדם לפניו, דובר סרה ושקר נגלה. (ד) וירא את המקום מרחוק : הכתוב כדברי רז"ל

שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִסְתֶּחֱמוֹר וְאֲנִי וְהַנֶּזֶר נִלְכָּה
 עַד־כָּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנִשׁוּבָה אֵלֵיכֶם: ^(ט) וַיִּקַּח
 אַבְרָהָם אֶת־עֲצֵי הָעֵלֶה וַיִּשֶׂם עַל־יִצְחָק בְּנֹו
 וַיִּקַּח בְּיָדֹו אֶת־הָאֵשׁ וְאֶת־הַמַּאֲכָלֹת וַיֵּלְכוּ
 שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: ^(י) וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם
 אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הַנְּנִי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה
 הָאֵשׁ וְהָעֲצִים וְאִיִּה הִשָּׂה לְעֵלֶה: ^(יא) וַיֹּאמֶר
 אַבְרָהָם אֱלֹהִים יִרְאֶה־לֹו הִשָּׂה לְעֵלֶה בְנִי
 וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: ^(יב) וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר
 אָמַר־לֹו הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת־
 הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֲצִים וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק
 בְּנֹו וַיִּשֶׂם אֹתֹו עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לָעֲצִים:
^(יג) וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת־יָדֹו וַיִּקַּח אֶת־הַמַּאֲכָלֹת
 לְשַׁחֵט אֶת־בְּנֹו: ^(יד) וַיִּקְרָא אֵלָיו מִלְּאֵךְ יְהוָה
 מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר
 הַנְּנִי: ^(טו) וַיֹּאמֶר אֶל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנֶּזֶר
 וְאֶל־תַּעֲשֵׂה לֹו מְאוֹמָה כִּי־עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יִרְאֶה
 אֱלֹהִים אֶתָּה וְלֹא חֲשַׁבְתָּ אֶת־בְּנֶךָ אֶת־יְחִידְךָ

disse ai suoi domestici: Rimanetevi qui col somiere; ed io ed il giovinetto andremo sin colà, adoreremo, e torneremo a voi. (6) Abramo prese le legna dell'olocausto, e le pose addosso ad Isacco suo figlio; e tenne in mano il fuoco ed il coltello, e andarono amendue insieme. (7) Isacco disse ad Abramo suo padre: Padre mio! Questi disse: Eccomi, figlio mio. E quegli: Or vedi, qui è il fuoco e le legna, e dov'è l'agnello per l'olocausto? (8) Abramo disse: Iddio si provvederà l'agnello per oloocausto, o mio figlio. E proseguirono il loro cammino amendue insieme. (9) Ed arrivati al luogo che Iddio gli avea detto, Abramo fabbricò ivi un altare, e dispose le legna, e legò mani e piedi ad Isacco suo figlio, e lo pose sull'altare, al di sopra delle legna. (10) Abramo porse la mano, e prese il coltello, per iscannare suo figlio. (11) Ed un angelo del Signore lo chiamò dal cielo, e disse: Abramo, Abramo! E questi disse: Eccomi. (12) E quegli disse: Non portar la tua mano sul giovinetto, e non gli fare cosa alcuna; imperocchè ora conosco che sei temente di Dio, non avendomi negato tuo figlio, il tuo unigenito. (13) Abramo, alzati gli occhi, vide che c'era un montone; poscia questo rimase invi-

ראה עבן קשור על ההר, או עבין כפי אשר אשר בו רעו לו ה' את המקום אשר נבחר. (11) ויאמר יצחק: זה נבחר מפני שתשונת אנרסם אלהים יראה לו השם אש"פי שלא נאמרה אלא להשקיש את יצחק, מכל מקום נחאמחה, כי כדומן להם האיל; ומה נמשך גם כן משל הדיוט נהר ה' יראה, כי אמנם לא יש הכתוב להזכיר כל הדברים שאמרו זה לזה אנרסם ויצחק א"כ אך לא הזכיר מה אמר יצחק כשהתחיל אביו לעקרו? (12) וילכו שנייהם יחדו: אין נורף למר שהבין יצחק שהוא עבדו יהיה הקרבן, פי אמנם יתכן שששן שימלא השם דרך נס, ואם לא ימלא לא יקריבו כלום. אמנם החליטה דנקה למטה, הלכו יחדו ונאו אל המקום וכו', ולפי שהפסיק נמאמר יצחק ונתשונת אנרסם, מור ואמר וילכו וגו'. או (כדעת אפ"ס) כי עמדו מחליפתם לדבר הדברים הכוזבים, וכשהשלימו דנריהם מורו והלכו. (13) וחנה

מִמְּנֵי: (ט) וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה־
אֵיל אַחַר נֶאֱחָזוּ בְּסֶבֶךְ בְּקִרְנָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם
וַיִּקַּח אֶת־הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֵלָה תַּחַת בְּנוֹ:
(י) וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה י
יִרְאָה אִשָּׁר יֹאמֶר הַיּוֹם בְּהַר יְהוָה יִרְאָה:
(יא) וַיִּקְרָא מִלְאָךְ יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם שְׁנֵית
מִן־הַשָּׁמַיִם: (יב) וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נָא־יְהוָה
כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־הַדְּבָר הַזֶּה וְלֹא
חֲשַׁבְתָּ אֶת־בְּנֶךָ אֶת־יְחִידְךָ: (יג) כִּי־בִרְךָ
אַבְרָכְךָ וְהִרְבָּה אַרְבֵּה אֶת־זֶרְעֶךָ כְּכּוֹכְבֵי
הַשָּׁמַיִם וּכְחֹל אֲשֶׁר עַל־שֹׁפֶת הַיָּם וַיִּרֶשׁ
זֶרְעֶךָ אֶת שְׂעַר אֵיבָיו: (יד) וְהִתְבָּרְכוּ בְּזֶרְעֶךָ
כָּל גּוֹי הָאָרֶץ עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקִלְיִ:
(טו) וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם אֶל־נְעֻרָיו וַיִּקְמוּ וַיֵּלְכוּ
יַחַדוּ אֶל־בְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בְּבֵאֵר
שֶׁבַע: פ מִסְפָּר (טז) וַיְהִי אַחֲרַי הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה וַיִּגַּד לְאַבְרָהָם לֵאמֹר הִנֵּה יִלְדָה
מִלְכָּה נִס־הוּא בְּנִים לְנַחֲוֹר אַחִידְךָ: (יז) אֶת־

luppato in un macchione per le corna. Ed Abramo andò, prese il montone, e l'immolò in olocausto invece di suo figlio. (14) Abramo chiamò quel luogo Adonai irè [il Signore provvederà]; ond'è che dicesi oggidì: Nel monte del Signore è chi provvede. (15) L'angelo del Signore chiamò un'altra volta Abramo dal cielo. (16) E disse: In me giuro, dice il Signore, che poscia che hai fatta questa cosa, e non hai risparmiato il tuo figlio, il tuo unigenito: (17) Io ti benedirò, e renderò numerosa la tua progenie come le stelle del cielo, e come l'arena ch'è sulla riva del mare; e la tua progenie possederà le città de' suoi nemici. (18) E tutte le nazioni della terra si benediranno nella tua progenie; (e ciò) in premio che mi obedisti. (19) Abramo tornò presso a'suoi domestici, ed alzatisi recaronsi insieme a Beer-Sceva; ed Abramo stette in Beer-Sceva. (20) Dopo queste cose fu narrato ad Abramo quanto segue: Milcà anch'essa ha partorito figliuoli a Nabhòr tuo fratello. (21) (Cioè): Uss, primogenito suo, e Buz suo fratello, e Kemuèl padre di Aràm. (22) E Kessed e Hhazò, e Pildàsh e Idlàf e Bethuèl. (23) Il quale Bethuèl generò Rebecca. Questi otto partori Milcà a Nabhòr fratello d'Abramo. (24) E la sua concubina, di nome Reumà, partori anch'essa Tevahh e Gähham e Tähhash e Maachà.

אֵיל אֲדָר נֶאֱחָז בַּסֶּבֶךְ בְּקִרְנֵיו: רֹאה אֵיל, וְהָאֵיל הוּא אֲמֵר שְׂרָאָה אֲנֵרְסָה
 נֶאֱחָז בַּסֶּבֶךְ בְּקִרְנֵיו (תְּלָמִידֵי מוֹה"ר ר' מֵשֶׁה הַלֵּוִי עֵהרֶעֶנְכְּרִיךְ וְקִרְוֵינָן לֹזֵה דְבָרֵי רַש"י
 וְרַמְבַּ"ם) וְעַל אֲמֵר עֵינֵהּ וְאֵ"כ, כִּמוּ לְמַעַלָּה י"ח ה', וְלַמַּטֵּה כ"ד כ"ה וְכֵן בְּמִדְבַר
 ל"א ב', הוֹשֵׁעַ ג' ה', מִשְׁלֵי כ"ד כ"ז. (ד) ה' יִרְאֶה וְגו': עֵינֵי צַה"ע תְּק"פ עַמּוּד
 131. וְכֵן מִשְׁנֵי רַא"צַע וְאַחֵרִים כִּי מֵלוֹת אֲשֶׁר יֵאֱמַר הַיּוֹם וְגו' כּוֹסֵפוֹ אֲמֵר בְּכֵן
 בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, עֵינֵי צַה"ע תְּק"פ עַמּוּד 136. (ז) וִירָשׁ: הִיֵּה רֹאֵי לְנֶקֶד וִירָשׁ.
 (ח) וַיִּגְדַּל לְאַבְרָהָם וְגו': כֹּל זֶה הַקְּדָמָה לְסַפֵּר לְקִימָה רַבָּה לִינְתָק:

עוֹן בְּכָרוֹ וְאֶת־בְּנוֹ אָחִיו וְאֶת־קְמוּאֵל אָבִי
 אָרָם: (כב) וְאֶת־כֶּשֶׁד וְאֶת־חִזוֹ וְאֶת־פְּלִדָּשׁ
 וְאֶת־יִדְלֶף וְאֶת־בְּתוּאֵל: (כג) וּבְתוּאֵל יָלַד
 אֶת־רִבְקָה שְׂמֹנֶה אֱלֹהֵי יִלְדָה מַלְכָּה לְנַחֲוֹר
 אָחִי אַבְרָהָם: (כד) וּפִילְגֶשֶׁשׁ וּשְׂמָה רְאוּמָה
 וְתַלְדַּר גַּם־הוּא אֶת־טַבַּח וְאֶת־גַּחֵם וְאֶת־
 תַּחֲשׁ וְאֶת־מַעֲכָה: פ פ פ

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>